

KALEVI SORSA SÄÄTIÖ
FONDEN • FOUNDATION

Impulsseja *Syyskuu 2016*

Juha Siltala

Työnantajan alaisena ilman työsuhdetta

Uuden talouden keikka- ja silpputyö
paluuna entiseen

- Tilastollisesti työsuhteet ovat yhä enimmäkseen vakinaisia, mutta ”tyypillinen” työsuhde ei merkitse työnhakijoille enää itsestään selvää työllistymisen tapaa: uudet työsuhteet ovat väliaikaisempia ja hauraampia kuin entiset. Epävarmuus on kasvanut myös vakinaisissa työsuhteissa, eikä työpaikka takaa tulevaisuutta.
- Silpputyön tarjonta on kasvanut. Alusta- ja keikkatalous palauttaa palkkatyön alkumuotoonsa, päiväläisten satunnaistöiksi. Palvelujen myynti netin välityksellä voi olla hyvä keino lisätulojen saamiseen, mutta ne riittävät harvoin elantoon. Eläke ja sosiaaliturva jäävät usein omalle vastuulle niin kuin yrittäjillä.
- Halvennetun työn esittäminen työllistymisen ehdoksi kertoo siitä, että raha ei enää kierrä työn kautta kysynnäksi ja turvallisuudeksi. Työsuhde kaikkine etui-
neen on hyvinvointivaltioissa ollut myös sosiaalipoliittista kakunjakoa eikä pelkää työn myymistä markkinahintaan. Jos tuottavuuden kasvu ei välity palkoiksi ja työ irrotetaan työsuhteista, perustulon kaltaiset kysymykset tuoton jakamisesta markkinoiden ulkopuolella nousevat esiin.

Sisällys

Palkatonta talouskasvua?	3
Palkkatyön jatkuvuus ja haurastuminen	6
”Pieninä palasina on leipäni maailmalla...”	11
Yksilöityminen riskinottajaksi	14
Ihmisten koossapysymisestä ja motivoitumisesta	19
Työn jatkuva merkitys ja tulevaisuus	21
Kirjallisuus	25

Raitiovaunuissa näki vielä jokin aika sitten tarroja, joissa lupailtiin Suomen työelämän kehittyvän pian Euroopan, ellei koko maailman parhaaksi. Kun työnantajien edustajat todistelevat työelämän myönteistä kehityssuuntaa, he vetoavat tutkimusnäyttöön joustoista myös työntekijöiden tarpeiksi, entistä parempaan koulutukseen ja sen täydentämiseen työssä, vaikutusmahdollisuuksiin ja vastaajien tyytyväisyyteen noin yleensä silloin, kun puhe on omasta työstä tai työpäikasta.

Samoista työolotutkimuksista käy kuitenkin ilmi henkilöstön vähyys suhteessa töihin, kiire, ennakoimattomien muutoksien tuottama epävarmuus ja se, etteivät vaikutusmahdollisuudet ole enää lisääntyneet samassa tahdissa kuin työntekijöiden osaaminen.

Ihmiset ovat yleensä onnellisia puhuessaan asioista, joita voivat itse hallita. Työssä hyvin kehittyneet tekijät ovat juuri niitä. Stressiä ja uupumusta tuottaa joutuminen sellaisten voimien armoille, joihin ei voi omilla toimilla vaikuttaa. Työn psykologisen sopimuksen murentuminen, vastavuoroisen sitoutumisen pettäminen, työmäärän lisäys palkan lisääntymättä ja näköalojen synkistyminen kuuluvat sellaisiin. Epävarma työ on selvä terveysriski.¹

Palkatonta talouskasvua?

Työn keskiluokkainen kontrahti lupasi rahaa ja autonomiaa osaamisen ja sitoutumisen palkaksi. Koulutuksen tuli kannattaa. Torpparin pyrkimys isännäksi jatkui palkkatyöntekijän pyrkimyksenä elämänhallintaan, kunnioitukseen ja suhteelliseen vapauteen.

Vakinainen työ nousevalla palkalla, osaamisen myötä helpottuvalla työmäärällä ja kollektiivisella edunvalvonnalla sekä sosiaaliturvasta, eläkkeistä ja julkisista palveluista koostuvalla sosiaalisella omistuksella muutti palkkatyöntekijät Robert Castelin mukaan päiväläisistä joksikin muuksi – keskiluokkaisiksi yksilöiksi. Työsuhde sulki köyhyyden ulkopuolelleen. T. H. Marshallin mukaan kansalaisten saama osuus turvallisuudesta ei enää riippunut heidän markkina-arvostaan.²

Nyt on meneillään työntekijöiden vähittäinen luisuminen pois keskiluokasta takaisin kohti kiertelevää irtotyövoimaa, päiväläisyyttä. Työpalkat ovat pääomaliikkeiden vapautumisen kaudella jääneet jälkeen tuottavuuden kehittymisestä. Tuottavuuden kasvukin on toisen maailmansodan jälkeisten hyvien vuosikymmenten jälkeen hidastumassa ehkä pysyvämmiin.

Pieneneviä voittoja on korvattu työntekijöitä karsimalla ja työn hintaa painamalla työvoiman maailmanlaajuisen ylitarjonnan ja automaation avulla. Maailmantaloutta pitää pitkässä stagnaatiossa kysyntävaje, jota halpa raha ei enää ole muuksi muuttanut.

¹ Quinlan-Bohle 2009.

² Marshall 1973; Castel 1996; Nachtwey 2016, 19–26. Ks. myös Ilmakunnas (painossa).

Työntekijöiden poliittinen tinkimisvara on heikentynyt lakko-oikeuden siirryttyä pääoman yksinoikeudeksi vapaiden rahaliikkeiden myötä. Työvoiman solidaarisuutta hajottaa myös työmarkkinoiden etnistyminen ja työsuhteiden hajoaminen vakinaiseen ydintyövoimaan, pätkätyövoiman ja vuokratyöläisten muodostamaan suhdannepuskuriin, alihankkijoihin ja harmaaseen työvoimaan alihankkijoiden palveluksessa. World Economic Forumin mukaan entistä vähemmän töitä syntyy vakinaisille – uudet työntekijät ovat useimmiten ulkopuolisia freelancereita erilaisissa projekteissa³.

Saksassa normaalin jatkuvuutta on puolustettu sillä, että yli 25-vuotiaiden työsuhteista sentään 85 prosenttia on toistaiseksi voimassa, vaikka parhaimmillaan kaikista työsuhteista 83 prosenttia oli vakinaisia ja nyt enää 68 prosenttia. Varsinaisen täystyöllisyyden aika oli niinkin lyhyt kuin 1958–1973, ja työsuhteiden jousto on ollut myös Saksassa historiallinen normi.⁴

Saksalaisessa tehtaassa puolet tai kolmannes väestä on suorassa työsuhteessa, nauttii ammattiyhdistysliikkeen sopimaa palkkaa ja irtisanomissuojaa sekä edustusta yritysneuvostossa. Ydintyövoimaa ympäröi kaksi ulkokehää, vuokratyöntekijät ja sopimussuhteiset alihankkijat. Vuokratyöntekijöille on taisteltu samoja etuja kuin suoraan työllistetyille, mutta alihankkija tai alihankkijan työntekijä voivat noudattaa vaikka Romanian työehtoja. Myös insinöörit saattavat olla omassa varassaan ja töissä vain yksittäisen projektin ajan.⁵

Tilanne ei ruoki työntekijöiden solidaarisuutta vaan keskinäistä kaunaa. Työvoiman sisäkehäkään ei koe olevansa turvassa jatkuvien tulos- ja ulosmittausten todellisuudessa, sillä tarvittaessa käyttöön tuleva oikeudeton ulkotyövoima piiskaa sen pelkällä olemassaolollaan palkattomiin ylitöihin paikkansa lunastamiseksi.⁶ Vuosina 1991–2010 vakinaisissa työsuhteissa olevien määrä laski Saksassa 3,8 miljoonalla, mutta epätyypillisiä työsuhteita syntyi 3,5 miljoonaa.⁷

Eurooppaankin on muodostunut uudenlainen työtä tekevien köyhien luokka.⁸ Huonoimmin ansaitseva neljännes työllisistä ei Saksassa yllä edes minimipalkkaan, mutta heikennettyjen työttömyyskorvausten tarkoitus onkin ajaa työnhakijat hyväksymään myös muut kuin säälliset työt.⁹

Saksassa oli vuonna 2015 lähes seitsemän miljoonaa minityöpaikkaa, joiden palkka oli alle 450 euroa kuukaudessa ja joihin ei sisältynyt eläke- ja työttömyysturvaa. Hartz-reformit vuosituhannen vaihteessa heikensivät työttömyysturvaa ja siirsivät huomattavan osan epäsuorista työvoimakustannuksista kotitalouksiin kannettaviksi.¹⁰ Syntyy jyrkkärajainen luokkayhteiskunta ilman yhdistävää luokkatietoisuutta.¹¹

³ Palvelualojen työnantajat Paltan tiedote 8.7.2016 'Katoavat palvelutehtävät korvautuvat uusilla asiantuntijatehtävillä', www.palta.fi/tiedotteet/katoavat-palvelutehtavat-korvautuvat-uusilla-asiantuntijatehtavilla/.

⁴ Dornes 2016, 90–91.

⁵ Nachtwey 2016, 98–110.

⁶ Nachtwey 2016, 141–146, 151–152.

⁷ Viren 2016, 126.

⁸ Solheim-Leiulfstrud 2015, 63–82.

⁹ Nachtwey 2016, 162–163.

¹⁰ Viren 2016, 104.

¹¹ Nachtwey 2016, 171, 177–179.

Yhdysvalloissa on kiinnitetty huomiota rahan ja vallan yhteen kietoutumiseen keskeisenä syynä rikkaimman prosenttien suhteettomaan irtiottoon, keskiluokan pienenemiseen ja keskiluokassa sinnittelevien 700 lisätuntiin suunnilleen entisen palkan saamiseksi ja monta työtä tekevään prekariaattiin. Vuosina 1973–2014 11,5 prosenttia tuottavuuden ja mediaanikorvauksen kasvun välisestä kuilusta johtui USA:ssa työn kansantulo-osuuden menetyksestä pääomalle, 59 prosenttia korvausten eriarvoisuudesta (johtajat ylipalkitaan ja työntekijät alipalkitaan) ja alle kolmannes hintojen noususta palkkoja nopeammin.¹²

Keskiluokan kato, työehtojen heikentyminen ja palkkastagnaatio alkoivat Yhdysvalloissa jo 1970-luvulla. Suomen palkkatyökeskiluokka laajeni aina vuosituhanen vaihteeseen saakka, ja vielä 1998–2007 reaali-palkat kasvoivat kolmanneksen.

Tosin 1990-luvun laman jälkeen alle 35-vuotiaat eivät enää vaurastuneet entiseen tahtiin, nuoremmat ikäluokat eivät enää saavuta vanhempiensa elintasoja ja keskiluokkakin on kääntynyt kohti supistumista laskettuna tulomediaan ympäri. Parhaimmillaan kehittyneen talouden keskiluokkaan jää 10–20 prosentin osuus työvoimasta asiantuntijoina, hoitoväkenä ja koneellisen prosessin inhimillisenä kosketuspintana – pääomatuloilla elävien ja palkkiotasonsa määrittelevien voittajien ohella.

Automaation ja koneällyn arvellaan vievän jopa puolet työpaikoista ja tekevän lopun työllään elävästä keskiluokasta.¹³ Erik Brynjolfssonin ja Andrew McAfeen mukaan kaikki yrittävät ahtautua niihin ammatteihin, joissa yleissivistys ja sosiaaliset taidot ovat tarpeen skaalautuvien prosessien tuoman tuottavuuslisän realisoimisessa, jolloin tavalliset korkeakoulututkinnot ilman erityisosaamista ja laaja-alaisuutta menettävät kilpailuetunsa.¹⁴

Analogiana tulee mieleen keskiajan skolastikkojen pohdinta siitä, kuinka monta enkeliä mahtuu nuppineulan kärkeen. Neulan kärjen työmarkkinoilla muodostavat ne poikkeukselliset asemat, joissa automaation synnyttämä tuottavuus vielä kiertää työpalkkoihin. Säällisestä toimeentulosta työpalkalla näyttäisi tulevan etuoikeus siinä missä sitä jokin aika sitten pidettiin pääsääntönä.¹⁵ Työntekijöiden ei aikaisemmin edellytetty olevan niin täydellisiä ja aineettoman joustavia kuin enkelien on kuviteltu olleen.

Suomessa puoli miljoonaa peruskoulupohjaista työpaikkaa on kadonnut kahdeskymmenessä vuodessa automaation nieluun.¹⁶ Yhdysvaltojen tapaan näyttää siltä, että enemmistö ei jatkossa työllään yllä keskiluokkaan eikä pysy siellä. Nuorten pääsy oikeisiin työsuhteisiin on pitkittynyt ja mutkistunut. Kesätöitäkin on vaikea saada. Piilotyöpaikkoja trokataan virallisten markkinoiden ulkopuolella vertaisverkoissa.

¹² Bivens-Mishel 2015, erit. 5–9.

¹³ *The Guardian* 13.2.2016 'Would you bet against sex robots? AI "could leave half of world unemployed"'.
¹⁴ Brynjolfsson & McAfee 2014.

¹⁵ Esim. Nachtwey 2016, 27, 125–132; *Helsingin Sanomat* 14.8.2016 'Nuoren työttömyys jättää pitkän varjon' (Antero Mukka).

¹⁶ *Helsingin Sanomat* 14.8.2016 'Nuoren työttömyys jättää pitkän varjon' (Antero Mukka).

Ainoaksi ratkaisuksi työllistymiseen nähdään työehtosopimusten purkamisen uusien tulijoiden osalta: pitkitetyt koeajat ja valtion subventoima halpatyö. Näillä keinoin vasta-alkajan työstä toivotaan tulevan tarpeeksi kannattavaa työllistäjälle palkkakilpailun oloissa.¹⁷ Käytännössä 600–1 000 euroa kuukaudessa tienaa- vat nuoret joutuvat asumaan lapsuudenkodissaan ja turvautumaan muutenkin vanhempiensa taloudelliseen apuun.¹⁸ Järjestely tuo esiin sen, että työpaikka on ollut poliittinen ratkaisu tuottavuuden jakamiseen eikä vain markkinasuhte.

Jos työ on irrotettu tuottavuuden kasvusta, sitä ollaan irrottamassa myös työsuhteista. Markkinariski siirtyy työnantajilta työntekijöille, tahtoivat he sitä tai eivät.¹⁹

Palkkatyön jatkuvuus ja haurastuminen

Monet tutkijat toteavat suomalaisen työelämän pysyneen rakenteiltaan entisellään viimeiset kolmekymmentä vuotta sillä perusteella, että työsuhteiden keskimääräinen kesto ei ole lyhentynyt vaan se on jopa kasvanut; epätyypillisistä työsuhteista vain naisten osa-aikatyö on lisääntynyt. Ainoastaan neljännes työvoimasta työskentelee epätyypillisissä työsuhteissa, jos ulos rajataan osa-aikatyö.²⁰

Työsuhdetilasto näyttäisi kaiken pysyneen ennallaan, kun taas yleisesti jaettu ja tunnettu kokemus kertoo työelämän perusteita ravisuttavasta, joskin vaikeasti hahmotettavasta mullistuksesta. Mutta tilasto taipuu toiseen suuntaan, kun halutaan perustella uuden silpputyön muuttumista normiksi purkamalla ”jäykkyyksiä” työmarkkinoilta. Esimerkiksi Sitran julkaisema selvitys esittää työajoista ja ylityölisistä luopumista, koska jo kolmannes työvoimasta työskentelee epätyypillisissä työsuhteissa.²¹

Julkinen keskustelu alkaa kallistua siihen suuntaan, että työtä ei enää synny, jos siitä pitää maksaa elantoon riittävä palkka. Jotta tekemätön työ tulisi tehdyksi ja halpatyö kelpaisi, sen vastaanottamista pitäisi tukea ja yleissitovia työehtosopimuksia vastaavasti heikentää.

Valtion maksaman palkkaosuuden olisi kaiketi oltava iso, sillä kansalaiset arvioivat elämiseen tarvittavan vähintään 2 000 euroa kuukaudessa. Monilla aloilla työehtosopimusten vähimmäispalkat alittavat tämän roimasti, eikä yleensä ole olemassa tutkimusnäyttöä siitä, että minimipalkat heikentäisivät työllisyyttä. Subventoidut matalapalkat saattavat vääristää yritysten välistä kilpailua tai painaa palkkatasoa yleensä, jolloin kertyy vähemmän veroja subventioidenkin rahoittamiseen.²²

¹⁷ *Helsingin Sanomat* 14.8.2016 'Mistä apua? Siskolta tietenkä' (Heini Kilpamäki), 'Hetemäki: Matalapalkka-alojen työllisyyttä pitää tukea' (Eeva Palojärvi) ja 'Nuoren työttömyys jättää pitkän varjon' (Antero Mukka).

¹⁸ *Helsingin Sanomat* 20.8.2016 'Palkalla ei kerta kaikkiaan tule toimeen' (Työssä käyvien nuorten äiti).

¹⁹ Schrecker-Bambra 2015, 22, 115, 118.

²⁰ Rokkanen & Uusitalo 2013; Sutela & Lehto 2014; Soininen 2015; Pyöriä & Ojala 2016; *YLE uutiset* 10.11.2015 'Tutkija: Työelämän suuri mullistus onkin pelkkä harhaluulo – pätkätyö ei ole lisääntynyt'.

²¹ Ahtela 2015.

²² *Suomen Kuvalehti* 33/2007 'Tarjolla uutta työtä' (Ville Pernaa), ja 36/2016 'Matalapalkkatyö kuohuttaa tunteita' (Osma Soininvaara); *Helsingin Sanomat* 19.8.2016 'Pitäisikö pienet palkat hyväksyä?',

Eeva Jokinen ja Juhana Venäläinen epäilevät talouslehdistön ja taloustoimittajien niin auliisti uutisoiman tiedon työsuhteiden pysymisestä entisellään antavan vinoutuneen kuvan prekarisaation todellisuudesta. Tilastokeskuksen Työvoimatutkimus-aineiston mukaan määräaikaista osa- tai kokoaikatyötä tekevien määrä on vuodesta 1997 vuoteen 2015 hieman laskenut (339 000 -> 322 000), mutta jatkuvaa osa-aikatyötä tekevien määrä on sen sijaan lähes kaksinkertaistunut (115 000 -> 219 000).

Kiinnittämällä huomio määräaikaisiin työsuhteisiin saadaan aikaan vaikutelma ”epätyypillisen työn” osuuden vähentymisestä, kun taas osa-aikaisten työsuhteiden tarkasteleminen maalaisi päinvastaisen kuvan.

Jos taas tarkastellaan pelkästään uusien työsuhteiden piirteitä, havaitaan, että alle vuoden kestäneiden työsuhteiden osuus kaikista alkaneista työsuhteista kasvoi 40 prosentista 60 prosenttiin vuosina 1998–2007²³. Tämä vastaa paljon paremmin ihmisten jakamaa arkikokemusta siitä, etteivät uudet työsuhteet ole yhtä hyviä ja vakaita kuin entiset olivat.

Jokisen ja Venäläisen mukaan työn muutos ilmestyy tutkijan horisonttiin tai katoaa sieltä riippuen siitä, mitä aineistoja ja muuttujia tarkastelun piiriin otetaan. Mikko Jakosella prekarisaation käsite kattaa myös työn joustavoittamisen, työntekijää suojelevien säädösten purkamisen, workfare-aktiivoinnin, hyvinvointivaltion purkamisen ja julkisen sektorin alasajon.²⁴ Tällöin epävarma työ alkaa näyttää sellaisen riskin toteutumiselta, joka varjostaa myös vakinaisia.

Työsuhteen epätyypillisuus ei ole mikään marginaali-ilmiö. Vuonna 2014 kaikkiaan 530 000 palkansaajaa voidaan laskea epätyypilliseksi: nollatuntisopimuksella olevat ja määräaikaiset mutta myös vapaaehtoisesti osa-aikaistyötä tai vuokratyötä tekevät. Näistä noin 280 000 on alityöllisiä.²⁵

Suhdeluvut muistuttavat Saksaa, jossa viidennes työvoimasta on epätyypillisissä työsuhteissa ja puolet yksityisyrittäjistä (11 prosenttia työvoimasta) työskentelee yksin. Saksassa tyypillisissä työsuhteissa oli parhaimmillaan jopa 90 prosenttia työllisistä. Vuonna 2009 joka toinen uusi työsuhde oli määräaikainen.²⁶

Epävarmuuden yleistymisen kaikenlaisten työntekijöiden odotuksissa on todettu kansainvälisessä tutkimuksessa: työ ei enää anna entisenlaista turvaa ja tulevaisuudenuskoa, vaan yhä useampi liikkuu rahattomuuden ja halpapalkkojen välillä, työllisenä mutta turvattomana.²⁷

Saksassa edes täystyöllisyys ei ole häätänyt epävarmuutta, sillä se on saavutettu juuri työehtojen ja työttömyyskorvauksen heikentämisen ja markkinariskien

---

24.8.2016 'Hallituspuolueet epäoivivat halpatyön tukemista. Virkamiesten toiveet pienipalkkaisiin töihin kannustamisesta saavat puolueet varovaisiksi' (Tapio Mainio, Eeva Palojärvi & Teija Sutinen), 25.8.2016 'Asiantuntijat eivät usko halpatyöhön' (Juha-Pekka Raeste), 31.8.2016 'Työkalupakki suomalaisten työllistämiseksi' (Juhana Rossi) ja 4.9.2016 'Karvaisten työllisyyslääkkeiden tarjoaja' (Eeva Palojärvi); Obstbaum & Vanhala 2016, 149–151.

²³ Soininen 2015.

²⁴ Jakonen 2016, 134, 141–142; Jokinen & Venäläinen 2016.

²⁵ Pärnänen 2016, 83.

²⁶ Nachtwey 2016, 137–138.

²⁷ Goos & Manning 2007; Kalleberg 2011; Clark & Heath 2014, 80–88; Schrecker & Bambra 2015, 45–46. Ks. myös Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 15–18.

lisäämisen hinnalla. Aina 1990-luvulle asti työpaikat merkitsivät sosiaalista nousua ja yhteiskunnallista integraatiota, nyt polarisaatiota ja sosiaalista laskua.²⁸

Jatkuva muutos tarkoittaa turvallisten puitteiden katoamista, kun organisaatioita myllätään, kun työmäärät voivat kasvaa sietämättömiksi tai työn ja kodin rajat hämärtyvät. Puhutaan työsuhteiden haurastumisesta sisältäpäin, jota tilastolliset määritykset työsuhteiden kategorioista eivät tunnista.²⁹ Epävarmuus liittyy työn antamaan turvallisuuteen ja tulevaisuudenuskoon.³⁰ Epävarmuus jäytää ihmistä, ei niinkään työsuhteen tyyppiä.

USA:n työpaikat lisääntyivät vain vähittäiskaupassa, terveydenhoidossa ja julkisella puolella vuosina 1990–2008. Wal-Martin tapaiset halpatuojat saavat Kiinan tuonnistaan 80 prosentin katteen – suurketju sanelee hinnan, sillä hyllypaikka sen ketjussa ratkaisee tuotteen menekin. Kansainvälisesti kilpaillut sektorit ovat olleet alttiita palkanalennuksille ja töiden ulkoistamiselle, mikä selittää osaltaan myös työpaikkojen palauttamista ja protektionismia lupailevan Donald Trumpin intuitionvastaisen suosion.

Globalisaation alkaessa tietokoneinsinööreille luvattiin ruusuinen tulevaisuus, mutta todellisuudessa Yhdysvallat joutui high tech -alijäämään suhteessa Kiinaan. Kiinan hallitukselle ja valtion firmoille myydäkseen amerikkalaiset pakotetaan tuottamaan Kiinassa korkeaa teknologiaa. Subsidiot, alhaiset käyttökustannukset ja tukiaiset sekä ilmainen infrastruktuuri tulevat avuksi osaamisen kaappauksessa.

Intian malli on iskenyt amerikkalaisiin IT-firmoihin. IBM, Dell ja HP ulkoistavat töitään Intiaan, jolloin voitto nelinkertaistuu Intian infrastruktuurin epäluotettavuudesta, lahjontakulttuurista ja muusta hävikistä huolimatta. Intialla on puolet maailman IT-ulkoistamisista, mikä on auttanut sitä hyppäämään yli teollisuusvaiheen, suoraan maataloudesta palvelutaloudeksi. IBM jopa patentoi *workforce sourcing optimizer* -ohjelman, joka laskee työn sijoittamisen kannattavuutta. Amerikkalaiset tai suomalaiset työntekijät ovat joutuneet kouluttamaan niitä, jotka tulevat heidät syrjäyttämään.³¹

Kansainvälistä ihmiskauppaa harjoitetaan Yhdysvaltoihin myönnettävillä työviisumeilla. Infosys, Wipro, Satyam ja Tata toimivat paitsi offshoring-palveluina myös vuokratyön välittäjinä USA:ssa toimiville yksiköille. Amerikkalainen työvoima syrjäytetään vaihtamalla ne, joiden väliaikaisuus on vakinaista (*permanents*), tai jatkuvasti tarvittava työvoima, jota ei kuitenkaan vakinaisteta. Päästään eläkeoikeudenkäynneistä ja saadaan halpaa työvoimaa tilalle.

Kotimainen suuryhtiö voi pestä kätensä – eihän se ole tekemisissä rekrytoinnin kanssa. Intialaiset ovat työsuhteessa intialaiseen firmaan intialaisin ehdoin. Specialistien tuontiin tarkoitettu viisumiohjelma on laajentunut IT-työvoiman kor-

²⁸ Nachtwey 2016, 7–10, 77, 96–97, 120–121.

²⁹ Sutela 2013, 53; Lehto & Sutela 2008; Anderson 2007, 7; Åkerblad 2014, 25–34.

³⁰ Saloniemi & Virtanen 2008.

³¹ Smith 2013, 242–290.

vaamiseksi yleensä. Vain kansalaisoikeudet tekisivät vierastyöläisistä USA:n työlakien alaisia. Kansainvälisiä välitysyhtiöitä on alettu kutsua bodyshopeiksi.³²

Samaa työtä tehdään eri ehdoilla ja eri palkoilla. Yhdysvalloissa emoyhtiöiden syöttölinjoja hoitaneet lentäjät joutuivat tyytymään heikompaan korvaukseen, vaikka työ pysyi samanlaisena. Toimistotyöntekijöitä ja myyjiä voitiin erottamisen jälkeen työllistää itsenäisinä alihankkijoina, joille maksettiin niukasti ja joilta puuttuivat entiset työntekijäetuudet. Tavaksi tuli siirtää markkinariski työntekijöille, jotka olivat itsensä varassa mutta käytettävissä tarvittaessa ja pois heitettävissä, kun tarve työnantajalta lakkasi.

Kolmannes työvoimasta on USA:ssa alttiina supistuksille. Microsoftin *permatempsit* työskentelivät vakinaisten rinnalla ilman etuja. Kun korkein oikeus kielsi moisen järjestelyn väliaikaisuuden jatkuttua yli kuusi kuukautta, Microsoft yksinkertaisesti hankkiutui heistä eroon ja otti sitten sadan päivän karenssin jälkeen takaisin uusina väliaikaistyöntekijöinä.³³

Jokainen taantuma on karistanut yhtiöistä vakinaista väkeä ja tuonut tilalle satunnaistyövoimaa, samalla kun firmojen voitot ovat kohonneet ennätyslukemiin. ”Rakennemuutokset” ovat työntekijöiden jokapäiväistä leipää ja menetyksiä verhoava eufemismi.³⁴

Suomen talouden on toivottu kohenevan, kunhan palkoista päättäminen siirtyisi työmarkkinaneuvotteluista yksittäisille yrityksille. Silloin yritykset voisivat maksaa sikäli kuin jaksavat, jolloin työllistämisen kynnykset alenisivat ja kansantalouden kierto käynnistyisi.

Pasi Pyöriä ja Satu Ojala muistuttavat, että työmarkkinat ovat jo nyt joustavat ainakin sillä perusteella, että työvoima on käytettävissä työnantajille sopivina aikoina ja työjaksoina.³⁵ Voidaan myös myöntää, ettei Suomen palkkakustannuksia tee raskaaksi Saksaan ja Ruotsiin verrattuna korkea palkkataso vaan viennin alhaisempi jalostusaste.³⁶

Palkatkin joustavat mitä ilmeisimmin uusissa työsuhteissa, joissa ”harjoitellaan” pitkään vailla oikean työntekijän etuja. Suomessa kerrotaan nuorista lentoemännistä, jotka tyytyvät tekemään lentoemännän töitä 1 100 euron kuukausipalkalla. Heitä käsketään ainakin hymyilemään ja käyttämään huulipunaa, vaikka eivät olisi kaikkien tyytyväisiä. Tulijoita kuulemma riittäisi myös akateemisesti koulutettujen joukossa. Lentoyhtiöt eivät mahda palkkapaineelle mitään, sillä Air Berlin valtaa markkinoita halvoilla hinnoilla.³⁷

Suomessa työvoimatoimistojen yli kolme kuukautta auki olleista paikoista puolessa palkka muodostuu provisio- tai yrittäjäpohjalta. Työtä riittäisi myyntiedustajille, francising-yrittäjille, taksinkuljettajille, puhelinmyyjille. Keikkasiivoojaksi pääsisi heti kymmenen euron tuntipalkalla. Suomalaiset eivät karttele näitä töitä nirsoutensa tai kokopäivätyön kulttuurin takia vaan siksi, ettei niillä tule toi-

³² Smith 2013, 291–303.

³³ Smith 2013, 74–76.

³⁴ Smith 2013, 78–80.

³⁵ Pyöriä & Ojala 2016.

³⁶ *Helsingin Sanomat* 16.5.2016 ’Palkkakustannuksilla on suuri merkitys’ (Pertti Räisänen).

³⁷ Nimettömänä pysyttelevä informantti 12.5.2016.

meen. Osa-aikaisen siivoojan palkka jää tonniin kuussa, alle puoleen suomalaisten keskipalkasta.³⁸

Kolme viidestä suomalaisesta oli kesällä 2016 sitä mieltä, että ikäihmisten, nuorten ja maahanmuuttajien pitäisi voida halutessaan mennä töihin työehtosopimuksia alemmilla palkoilla. Palkan sopiminen henkilökohtaisesti noudattamatta ammattiyhdistysliikkeen neuvottelemia tes-tasojia ei kuitenkaan saanut enemmistön kannatusta, vielä vähemmän minkä tahansa työn vastaanottaminen työtömyyskorvauksen menettämisen uhalla.³⁹

Kun ihmisiä päästään hinnoittelemaan maailmanmarkkinoilla mitattavan lisäarvon avulla⁴⁰, harva kestää menettämättä asemaansa. 1930-luvun laman aikana Suomen tekstiiliteollisuuden palkat romahtivat paikoin alle eksistenssiminimin, jonka työnantajat itse olivat laskeneet. Tukkityömailla palkat romahtivat kolmanneksella maailmankaupan puolittuessa, ja kantohinnat puolittuivat puun ylitarjonnan vallitessa.⁴¹ Koska työväenliike oli ajettu ahtaalle ja ammattiyhdistysliike käytännössä hajotettu, miehet ja hevoset raatoivat palkoilla, joiden ei arvioitu riittävän toimeentuloon.

”Minä olen tässä paiskellut töitä kuten isät ennen. Ja leipä lähtee! Ei käy kieltäminen. Suuruksen makuu pysyy yhdessä suussa yhden miehen työllä. Mutta kun työ loppuu, kun tulee luppoaika, niin piru tiesi jääkö nettoa sen vertaa, että saisi kalistaa sahtilitran naamaansa... Siinä on kärsimistä niin pahankuriselle kuin minulle, varsinkin kun epäilee, että herrat kaikesta huolimatta eivät tiedä ajan ahtaudesta. Kun tietäisi, että ne eivät juo samppanjaa, eivätkä huvittele naisten kanssa vieterisohvalla... Luuletko sinä, ettei tämä meidän työnantaja käytä hyväkseen tilaisuutta?”

Taksojen pienuus lisäsi kuormaa ja sai hevosmiehet ruoskimaan juhtiaan. Ehdotus pitkien matkojen taksojen nostamisesta tyrmättiin sillä perusteella, että yhtiö toimi tappiolla eikä vastuu hevosten kuormittamisesta kuulunut tilaajalle vaan ajomiehille. Puut täytyisi muuten jättää metsään ja miehet elämään raittiilla ilmalla.

”Ei näyttäne elämä ihanalta hevosmiehille, sillä taksat ovat niin alhaiset, että tasajakoa hevosen ja miehen syömisiin on työläs tehdä.” Hevoset ovat aina joutuneet kuormittumaan äärimmilleen ja saaneet maistaa ruoskaa, mutta saaneet aikaisemmin ruokaakin. ”Hevonen on erinomainen työläinen, oikea esikuva. Se on tavattoman vaitelias, kärsivällinen. Jos sillä on joku mielipide olosuhteistaan, niin se on aina pitänyt sen omina tietoinaan. Se ei ole koskaan narissut, lakkoillut. Jos se ei jaksa, niin se kaatuu. Orjan orja!” ”Numerotkin voiva muodostaa synkeän näyn, mutta elävä liha vielä synkemmän...”

³⁸ *Helsingin Sanomat* 4.12.2015 'Epävarmat tulot karkottavat työnhakijoita' (Satu Vesantola).

³⁹ *Helsingin Sanomat* 1.7.2016 'Suomalaiset hyväksyisivät halpatyövoiman' (Heidi Huotilainen).

⁴⁰ Osmo Soininvaaran mielestä työmarkkinoiden jäykkyydet pitäisi purkaa ja lakata suojelemasta työssä olevia työllisyyden lisäämiseksi. Se kasvattaisi hyvinvointivaltion rahoituspohjaa. Palkkojen pitäisi määräytyä yksilöllisesti marginaalituottavuuden mukaan, mikä alentaisi vanhojen työntekijöiden palkkatasoa. Haittoja kompensoitaisiin perustulolla ja progressiivisella tuloverolla. Soininvaaran reformin maksajiksi jäisivät siis keskiluokkaiset palkansaajat, joiden palkkoja päälle päätteeksi alennettaisiin, mutta pääomaveroista ei puhuta mitään. Soininvaara.fi 24.4.2016 'Tarvitaan vasemmistolaista markkinaliberalismia'.

⁴¹ Häggman 2006, 63–64; Suoranta 2009, 140–147.

Kun Pentti Haanpää romaanin *Noitaympyrä* päähenkilö, työnjohtaja Pate Teikka, näkee verensyöksyn saaneen hevosen kaatuvaan maahan, hän muistaa fraasin sankarin verestä pohjolan hangilla mutta epäilee, kaatuiko hevonen minkään mielekkään asian puolesta. ”Tämä kaatuminen, tämä veri pohjolan hangella, ei näyttänyt pyhittävän mitään.”

Teikka valitti nimismiehelle, että työmaa alkoi muistuttaa taistelutannerta. Nimismies rajoitti ajoa, ja Teikka sai siitä hyvästä lopputilin. Metsäpäällikkö selitti: ”Niin, te näette asiat liian monelta puolelta! Te olette kai väärällä uralla. Te myönnätte itse asemanne vaikeaksi. Me emme tahdo pitää teitä vaikeuksissa. – Kerran huomaatte, että tämä maailma on otettava tällaisenaan. Ehkä sitten sovimme työskentelemään yhdessä.”⁴²

”Pieninä palasina on leipäni maailmalla...”

Huomio muodollisista jatkuvuuksista itse työsuhteissa talouden heilahdellessa kätkee sen, mitä tapahtuu työelämässä työsuhteiden ulkopuolella.

Yhä useampi työntekijä on yrittäjä. Yhä useampi työnantaja taas on vain välittäjä työn tilaajan ja suorittajan välillä. Maailman suurin majoituspalvelu Airbnb ei omista lainkaan kiinteistöjä eikä taksipalvelu Uber yhtään taksia. Nettivälittäjä, joka saattaa yhteen palvelun tilaajan ja sitä tarjoavan työntekijän, ei ota työnantajavastuuta vaan vain välitysvaiton.

Yhdysvalloissa voi Taskrabbit-palvelun avulla tilata jonkun kantamaan kauppakassit tai parkkeeraamaan auton. Handybookin kautta saa siivoojan tai muuttomiehen. Homejoy tarjoaa siivoojia, Washio pyykinpesua. Peräti 12 prosenttia Ruotsin työikäisistä on tehnyt töitä netin digitaalisten palvelualustojen kautta niin sanotun ”keikkatalouden” (*gig economy*) piirissä.⁴³

Tietokonepohjaisena huutokauppana palvelutyö hyödyttää asiakkaita ja välittäjiä mutta ei enää riittä työntekijän elannoksi. Liikeidea, älypuhelinsovellutus ja vapaaehtoiset työntekijät riittävät rikastuttamaan idean keksijän ja verkkopalvelun lanseeraajan.

Uberin listoille päässyt voi ansaita lisätuloja taksinkuljettajana ja käyttää autoaan ansiotyöhön. Uberin brändi takaa kuljettajan, ja kuljettaja maksaa siitä. Ammatilliset taksit sen sijaan menettävät asiakkaita; yrittäjän on vaikea kilpailla sellaisia vastaan, joiden tulosta eivät kuormita auton ylläpitokustannukset. Helsingissä taksiyrittäjälle jää palkkakuskin ajamasta kahdenkymppin keikasta euro tai vähän päälle.⁴⁴

Halpuutteen perustuva konsepti kaatuisi, jos työntekijät olisivat työsuhteessa välittäjään sen sijaan, että odottelevat keikkoja kotona tai joskus kodittominakin

⁴² Haanpää 2000 (1956), 91–100.

⁴³ Huws & Joyce 2016.

⁴⁴ *Helsingin Uutiset* 27.–28.2.2016 ’20 euron matkasta taksiyrittäjälle jää vain euro’ (Riikka Jokinen).

omalla kustannuksellaan ja kustantavat mahdolliset eläkkeensä ja sairastamisensa ihan itse. Sama logiikka ulottuu jo toimittajiin, juristeihin ja kirjanpitäjiin.⁴⁵

Jos työntekijät kilpailevat urakoissa keskenään, parhaat voittavat mutta tulevat samalla huonontaneeksi urakoinnin ehtoja jatkossa vedättämällä odotusarvon ylemmäs (Michael Burowoy).⁴⁶ Riisto Dickensin kuvaaman 1800-luvun alkupuolen tapaan tulee mieleen, kun lukee uutisia ruokapalvelujen työntekijöistä, joilla ei ole varaa syödä, tai 1,11 euron viikkopalkalla sähkösovimusta alihankintayrityksen laskuun kadulla kaupanneesta provisiopalkkaisesta nuorukaisesta.⁴⁷

Toiminta-ajatus uusissa työvoimayrityksissä poikkeaa vanhasta työnantajan roolistä. 19-vuotiaan Matias Mäkitalon äskettäin perustama yhtiö Tremer saattaa puhelinosvelluksen avulla nuoria yhteen työtä tarvitsevien tahojen kanssa. Kyseessä on eräänlainen työelämän Tinder, Mäkitalo selittää viitaten tunnettuun seuranhakupalveluun. Minimipalkka on tällä hetkellä kahdeksan euroa tunnilta. ”Nuorille tämä tarjoaa mahdollisuuden tienata esimerkiksi opintojen ohessa. Kotitalouksille ja yrityksille kyseessä on mahdollisuus löytää hukattu potentiaali, joka makaa sohvanpohjalla kotona”, Mäkitalo kertoo.

Moppi-siivouspalvelun kautta voi nyt tilata ja maksaa siivouksen kännykällä 90 sekunnissa. ”Emme ole työnantaja vaan markkinapaikka asiakkaan ja siivoojan välissä. Voimme maksaa siivoojille paremmin ja hinnat ovat asiakkaalle edullisemmat. Kaikki voittavat”, Moppi Oy:n perustajajäsen Antti J. Peltonen ilmoittaa.⁴⁸

Pelkkänä tuntitakasana laskien paremmin maksettua silpputyötä koskevissa jutuissa kerrotaan harvoin, kuka maksaa työntekijöiden eläke- ja sosiaaliturvamaksut ja millaisen sairausvakuutusturvan työn tekijä mahtaa saada. Tremerin järjestelmässä tilaaja maksaa myös työnantajamaksut ja Tremer hoitaa siihen liittyvän rahaliikenteen.⁴⁹

Ruokatilauksiin erikoistuneella Woltilla eräälle kuskille jäi 26,5 tunnin työviikosta käteen 150 euroa. Wolt herätti huomiota siirtäessään ennen työsuhteessa olleita työntekijöitä ajamaan ruokatilauksia kertaluontoista työkorvausta vastaan, joka mahdollistaa myös joustavat työajat. Yritys jätti aikaisemminkin maksamatta myös työsuhteessa olevien työntekijöidensä sunnuntaikorvaukset ja kuljetuskustannukset, kunnes julkisuus pakotti muuttamaan käytäntöä. Nykyään Wolt lähetti saa 9–10 euroa tunnilta ja pienen lisän tilauksen toimittamisesta⁵⁰.

Työkorvausmallin piirissä olijoille työnantaja ei maksanut esimerkiksi kuljetuksiin kuluja bensoja. Kulut siirtyivät virallisestikin läheteille, jotka eivät enää muistuta työsuhteisia työntekijöitä vaan itsenäisiä urakoitsijoita, joita palvelu vain välittää. Työntekijä maksaa itse omat työeläkemaksunsa tietyn tulorajan

⁴⁵ *Helsingin Sanomat* 8.1.2015 'Vakituinen työsuhde on niin mennyttä maailmaa' (Teija Sutinen) ja 14.11.2015 'Työelämän roolit uusiksi – jakautuuko yhteiskunta hyväosaisiin tilaajiin ja pienipalkkisiin suorittajiin?' (Paavo Teittinen).

⁴⁶ Cooper 2014, 213.

⁴⁷ *Helsingin Sanomat* 3.3.2016 'Voiko uusi silpputyö jalostua sitoumuksiksi' (Antero Mukka).

⁴⁸ *Helsingin Sanomat* 14.11.2015 'Työelämän roolit uusiksi – jakautuuko yhteiskunta hyväosaisiin tilaajiin ja pienipalkkisiin suorittajiin?' (Paavo Teittinen).

⁴⁹ *Suomen Kuvalehti* 33/2016 'Tilaus toimitettu' (Terhi Hautamäki).

⁵⁰ *Suomen Kuvalehti* 33/2016 'Tilaus toimitettu' (Terhi Hautamäki).

jälkeen, samoin vakuutukset. Toimeksiantosuhteessa työnantajan ei tarvitse järjestää työterveyshuoltoa, maksaa loma-ajan palkkaa, lomarahoja, ylityöajan palkkaa tai sunnuntailisää. Toisaalta työvuoroista vapautetut lähetit voivat itse ilmoittautua käytettäväksi milloin tahtovat.

Toimitusjohtaja Juhani Mykkänen muistuttaa, että ruokalähetit ovat tyytyväisiä työnkuvaansa. Lähetinä työskentelevä lukiolainen Emmi Hormaluoma vahvistaa asian: ”Työ on mukavaa, työkaverit rentoja ja hän voi itse valita työaikansa. Hormaluomaa ei harmita siirtyminen työsuhteesta työkorvausmalliin. Hormaluoma on tyytyväinen myös ansioihinsa. ”Minulla jää käteen mukavasti rahaa, enkä usko, että bensat vievät suurta osuutta palkasta.” Hormaluoman auton kuluista vastaa äiti.⁵¹

Kuljettajan toimeentulo perustui siis tulonsiirtoon kotitaloudelta työnantajalle: äiti maksoi kansalaispalkkaa autokuluina niin, että lapsi saattoi elää työllään. Työkorvauksen laajentaminen työsuhteiden ennen kattamille alueille voi tuoda lukiolaiselle taskurahaa, mutta se tuskin riittää perheestä itse äitinä vastaavan menoihin asunnon maksajana, lasten huoltajana ja – auton kulujen kattajana.

Prekaarityötä teettävä uuden polven yrittäjä ei enää vastaa työntekijöistään samalla lailla kuin vanhan liiton työnantajat. Tilapäistöitä ei ole otettu huomioon rakennettaessa työ-, sosiaali- ja veropolitiikkaa, jolloin tilapäistyöntekijät jäävät keskinäisen vastuun ulkopuolelle sekä saajina että maksajina.⁵²

Palkkatyön historiassa tämä vertautuu kapitalismin varhaisvaiheisiin, jossa keuruu ja kutominen voitiin tilata talonpoikien kotitaloudelta, naisilta ja lapsilta, tai hikipajatyyppeeseen tilausompeluun suurkaupungeissa. Viktoriaanisen ajan lopulla suurin osa työntekijöistä oli ehdoiltaan alityöllisiä prekaareja, ja harvassa olivat ne, jotka noudattivat toisen maailmansodan jälkeistä normaalikontrahtia vakinaisesta työstä vakinaisin ehdoin.⁵³ Suomessa pienviljelijöiden kausityö 1930-luvun lamakauden halpapalkkaisilla metsätyömailla kävi päinsä oman tuvan, perunamaan ja kotityön turvin.

Verolaeissa työkorvaus vailla eläke- ja sosiaaliturvamaksuja on tarkoitettu satunnaisia tehtäviä varten. Aalto-yliopiston start up -yrittäjiltä on odotettu teknologisia innovaatioita. Esimerkit kertovat innovaatioista perinteisen työsuhteen ohentamisessa. Työn tuottavuutta on lisätty Wal-Martin tapaan työtä halventamalla ja sen ehtoja joustavoittamalla.

Toisaalta työmahdollisuudet lisääntyvät. Suomessa työn uusia muotoja, erityisesti palveluiden nettihuutokauppaa Uber-taksien tapaan, on esitelty työntekijöiden kannalta välikäsistä vapautumisena tai vapaana liittymisenä useampaan projektiin.⁵⁴

On nähty jo mahdollisena kehittää alustataloutta⁵⁵ perinteisen palkkatyön suuntaan, sillä laadukkaiden palveluiden välittäminen vaatii sitoutunutta ja osaavaa

⁵¹ *Helsingin Sanomat* 1.12.2015 'Kohuyhtiö Wolt rukkasi ruokalähettien työkorvauksia' (Kaisu Moilanen).

⁵² Koskiahho 2016, 15.

⁵³ Post 2015.

⁵⁴ Tanner-säätiön seminaari 'Työn uudet muodot', Helsinki 24.9.2015; Työsuojelurahaston tilaisuus 'Verkostomainen työ rikkoo rajat', Helsinki 13.11.2015.

⁵⁵ Rouvinen 2016.

työvoimaa. Kuljetusvälittäjä Lyft pärjää Uberille vastoin odotuksia juuri siksi. Silpputyön turvaamiseksi on suunniteltu perustuloa. Itse asiassa Uber käyttääkin minimipalkkaa hintojen alennuksen korvauksena kuljettajille, jotka vastaavat ahkerasti ja päivystävät tarpeeksi.⁵⁶

Alustalta välitetyt työt muistuttavat enemmän normaalia työsuhdetta kuin vapaiden yrittäjien markkinoita: Uberin kuljettajien on vastattava 15 sekunnissa ja hyväksyttävä halvimmatkin kyydit – vain viisi prosenttia keikoista saa torjua tulematta poistetuksi alustalta. Siksi kuljettajien odottelu-aika muistuttaa oikeuden korvattavaksi määrättyä poissaoloa muista toiminnoista työnantajan hyväksi eikä loistavaa mahdollisuutta hoitaa yksityisiä askareitaan, samalla kun päivystää yhtä aikaa Uberille ja Lyftille noukkiakseen pisimmät ja turvallisimmat kyydit tarjonnasta.

Yksityisyrittäjänä toimiva taksi ei huolisi minimissään 4,65 dollariksi hinnoiteltua kyytiä (josta Uber jättää käteen 2,40 dollaria), jos siihen odotteluineen päivineen menee aikaa puoli tuntia. Ross Eisenbrey ja Lawrence Mishel mukaan Uber-kuljettajat tekevät työtä työnantajan direktiovallan alaisina: he eivät voi vapaasti valita töitään eivätkä hinnoitella itse palveluksiaan ja he ovat Uberin markkinoimia.⁵⁷ Yhdysvalloissa Uberilta on vaadittu 730 miljoonan dollarin korvausta työntekijöille, jotka yrittäjä on alun perin luokitellut yrittäjiksi.⁵⁸

Airbnb:ta ja Uberia on Euroopassa säädelty asettamalla vuosituloraja, jolla oman auton ja asunnon välitys erotetaan ammattimaisesta toiminnasta. Näin on synnytetty rinnakkaiset palvelumarkkinat, joiden olemassaolo on päätoimiseen yrittäjätoimintaan investoimien kannalta epäedullista.⁵⁹ Rinnakkainen halpamarkkina kertoo taloudenkierron perusongelmasta, kysynnän heikkoudesta ja hintojen halpuudesta. Jatkuva lähtövalmius pakottaa työntekijät luopumaan elämänsä suunnittelemisesta, liian sitovasta perheestä ja liian pysyvästä kodista.⁶⁰

Yksilöityminen riskinottajaksi

Sitran tuoreen arvion mukaan epätyyppillisiä työsuhteita on jo 35 prosenttia kaikista työsuhteista. Tähän joukkoon Sitra laskee noin 800 000 osa-aikaista, yksityisyrittäjää, tarvittaessa töihin tulevaa tuntityöläistä, henkilöstövuokrausyhtiöiden vuokra- ja keikkatyöntekijää sekä määräaikaista työntekijää. Enemmistö uusista työsuhteista on tämänkaltaisia. Yksityisyrittäjien määrä Suomessa on kasvanut kymmenessä vuodessa yli 30 prosenttia.

Vakituisten työsuhteiden määrä on vähentynyt vielä enemmän Yhdysvalloissa, jossa työmarkkinoiden muutokset ovat säätelyn vähäisyyden vuoksi nopeita. Lawrence Katzin ja Alan Kruegerin mukaan keikka- ja vuokratyöllisten määrä kasvoi välillä 2005–2015 jopa enemmän kuin työllisten määrä (9,4 miljoonaa –

⁵⁶ Rouvinen & Kennedy 2016; *Helsingin Sanomat* 17.3.2016 'Tältä näyttää Suomen digiloikka' (Juhani Saarinen); Eisenbrey & Mishel 2016.

⁵⁷ Eisenbrey & Mishel 2016.

⁵⁸ *Helsingin Sanomat* 12.5.2016 'Uber lopettaa suosituksen kyytipalvelun Ruotsissa' (Juhani Saarinen).

⁵⁹ *Helsingin Sanomat* 14.8.2016 'Airbnb ja Uber jakavat Eurooppaa' (Verna Vuoripuro).

⁶⁰ Mensen 2016, 54.

9,1 miljoonaa). Uudenlaisia töitä yhdisti sekä työajan että työnantajan ja tekijän roolien liudentuminen.⁶¹

Yhdysvaltojen työvoimasta on jo nyt 35 prosenttia freelancereita, viiden vuoden päästä noin 40 prosenttia. Suomessa heitä on vasta noin kaksi prosenttia työntekijöistä. Epätyypillisten työsuhteiden yhteydessä on tavattu ajatella palvelualoilla tilapäisesti työskenteleviä nuoria. Epätyypillisesti työllistyy kuitenkin yhä useammin asiantuntijoita tai vaikka toimittajia, joiden toimialaa digitalisaatio ravistelee.⁶² Britanniassa on eniten itsensä työllistäjiä, jotka ovat kokopäivätyöhön ehtimättömiä naisia ja eläkettään täydentäviä senioreita.⁶³

Huonoimmillaan vuokratöissä odotellaan nollasopimuksilla töitä ja palkanmaksu lakkaa käyttäjäyrityksen tarpeen mukaan. Työntekijä pysyy kuitenkin kiinni vuokratyövoiman välittäjässä, sillä välittäjä perisi vakinaiselta työllistäjältä korkean rekrytointimaksun. Työvoima ei nirsoile tehtävistä eikä järjestäydy potkujen pelossa. Vakinaiset syrjivät sitä, eikä ay-liike koe porukkaa omakseen.

Suomessa vuonna 2014 peräti neljä prosenttia palkansaajista tyytyi nollatuntisopimukseen, vaikka vuokratyötä teki vain 27 000 henkilöä.⁶⁴ Vuokratyötä vapaaehtoisesti tekevät mainitsevat hyväksi puoleksi vapauden valita keikka ja työaika, jonka vakinainen työsuhde veisi pois. Vuokratyönantajat muistuttavat, että työnantajat ja työntekijät voivat näin tutustua toisiinsa riskittä ennen rekrytointia – jopa talous- ja myyntipäälliköitä pestataan aluksi vuokralle.⁶⁵

Guy Standingin mukaan on erityisen nöyryyttävää, jos työnantajia varten käytävissä olemista ja näyttöjen antamista ei millään lailla korvata. Hänen mielestään jopa rekrytointitilanteisiin panostaminen kuuluisi korvattavien töiden joukkoon.⁶⁶

Suomen työaikalaki ei palkitse työnä työn odottelua ja viestien päivystämistä kotona. Nollatuntisopimuksella työntekijä on kuitenkin koko ajan työnantajan käytettävissä. Palvelualalla moni työntekijä joutuu alati vilkuilemaan puhelintaan, onko siihen putkahtanut tekstiviesti seuraavasta vapaasta työvuorosta kaikille halukkaille.

Työtä odotteleva kantaa osan yrittäjän riskeistä ja uusintaa työvoimansa mahdollista keikkaa varten. Työaikalaki, jonka tarkoitus on ollut suojata työntekijöitä hyväksikäytöltä, kääntyy heitä vastaan tunnustaessaan työksi vain työnantajan tiloissa ja johdolla tapahtuvan työn: kotona tehtävät ylityöt ja työviestien hoitamisesta jäävät korvaamatta.⁶⁷

Ranskassa säädettiin keväällä 2016 lailla ”oikeudesta kirjautua ulos” työviestimistä töistä lähtiessä. Ydinvoimayhtiö Areva järjesti jo koulutuskampanjan, jossa kehoitettiin välttämään työviestintää vapaa-ajalla. Vakuutusyhtiö Allianz France

⁶¹ *Suomen Kuvalehti* 15/2016 'Digitalous ja jakotalous, hiipivä vallankumous?' (Juhana Vartiainen).

⁶² *Helsingin Sanomat* 30.1.2016 'Työelämän säännökset kaipaavat päivittämistä' (Jokke Eljala & Pauli Komonen).

⁶³ *The Economist* 24.10.2015 'The Uber Conundrum. Why more Britons are working for themselves'.

⁶⁴ Tanskanen 2008 ja 2012; Kujala & Danielsbacka 2015, 158–160.

⁶⁵ *Helsingin Sanomat* 5.6.2016 'Keikkalainen kaipaa vapautta' (Jaakko Lyytinen).

⁶⁶ Standing 2014.

⁶⁷ *Helsingin Sanomat* 13.5.2016 'Työaikalaki pitää tuoda tälle vuosisadalle' (Anu-Tuija Lehto).

otti käyttöön järjestelmän, joka toimittaa viikonloppuna lähetetyt viestit perille vasta maanantaina.⁶⁸

Suomessa mentaliteetti on ollut alistuvampi. Riittämättömyys suhteessa vaatimuksiin jatkuvan yt-uhan alla ruoskii vakinaisetkin kontrolloimaan työtään ympäri vuorokauden:

”Työt tulevat mieleen, uniin ja kaikkiin laitteisiin.”

”Samalla kun työttömyys on kasvanut taantumana aikana selvästi, monelle työssä käyvälle on tullut entistä selemmäksi, että työssä ei pullikoida. Työehtosopimusten vaatimukset lepoajoista on monessa paikassa unohdettu, työaika tuntuu vitsiltä, ja monen firman tapa on, että loma on ”loma”. Mitä muutamat telekonferenssit tai raportoinnit kesämökiltä haittaavat.”

”Hengitystä on pidätelty vuosikausia. On venytty ja joustettu niin, että melkein paukkuu: terveys, mielenterveys, perhesuhteet, itsetunto ja ammattilypeys.”⁶⁹

Jos valittaa uupumisesta ja palautumisvelasta, työnantaja voi aina vastata:

”Portin ulkopuolella odottaa kylmä ja työtön maailma.”

”Tulijoita on jonoksi asti.”

”Sun paikkaasi on kyselty.”⁷⁰

Suomessa itsensä työllistäjien (freelancereiden) tulotaso jää koulutuksesta ja ammatista riippumatta alhaisemmaksi kuin palkansaaajilla: alhaisimpaan tuloviidennekseen (alle 18 600 euroa vuodessa ansaitseviin) kuuluu heistä melkein puolet vertailtaessa työvoimatutkimuksia verotietoihin. Parhaiten itsenäisinä pärjäävät rakennusalan ammattilaiset ja tietokoneasiantuntijat.

Köyhyydestä huolimatta itsensä työllistäjät ovat itse työhön nähden palkansaaajia tyytyväisempiä.⁷¹ Jotkut tekevät välttämättömyydestä hyveen ja muuntavat työn irtautumisen työsuhteista netissä huutokaupattaviksi kertasuoritteiksi vapautumiseksi työorganisaatioiden pakkotahdistista ja kulutuksesta, jota maapallo ei kestä. Raha ei enää kierrä entiseen tapaan ihmisten vaihtaessa palveluita ja tavaraa.⁷²

The Freelancer Union teki äskettäin kyselyn 5 000 itsenäiselle hankkijalle. Kaksi viidestä Yhdysvaltain itsenäisestä (21 100 000 työntekijää) oli sitä päätoimisesti, 14 300 000 päätoimen ohella, 93 000 000 osa-aikatyön ohella ja 5 500 000 väliaikaisena työvoimana. Vain viisi prosenttia kaikista oli yrittäjiä, joilla oli palveluksessaan viisi työntekijää tai enemmän.

Myytin mukaan kaikki yksinyrittävät nauttivat yrittäjän mahdollisuudesta vaurastua ja säädellä aikaansa itse. Kotona pääsee tekemään omassa tahdissaan,

⁶⁸ *Helsingin Sanomat* 12.5.2016 'Ranska suitsii työasioiden hoitamista vapaa-ajalla' (Virve Kähkönen).

⁶⁹ *Helsingin Sanomat* 26.4.2016 'Pomo, älä niistä enempää' (Päivi Paulavaara).

⁷⁰ Nimimerkki Steeffan från Westendin kommentti, *Helsingin Sanomat* 26.4.2016 'Pomo, älä niistä enempää' (Päivi Paulavaara).

⁷¹ Pärnänen 2015.

⁷² Kasvio 2015.

vapaina kontroleista, pukukoodeista ja simputuksesta. Voi hoitaa myös perhevastuut joustavammin.

Mainitsemana jää, että freelancer tekee enemmän näkymätöntä työtä samasta rahasta, organisoii työnsä, maksaa työvälineet ja menettää silti työnsä saneluvomaiselle ostajalle. Toimintansa uudestaan järjestäneissä mediataloissa puurtaa vähimmäismiehitys vakinaisia päivystäjiä ympärillään laaja joukko freelancereita. Omillaan odottelevat jäävät vaille sairausloma-oikeuksia, äitiyslomasta puhumattakaan.⁷³

Sosiologian keskiöön nousivat 1990-luvulla huomiot perinteisen subjektin hajoamisesta katkonaisten työurien, perhesiteiden muodonmuutoksen ja vapaasti eri yhteyksissä valittavien roolien myötä. Kollektiivisen sopimisen ja sosiaaliturvan ”jäykkyksistä” vapautuminen nähtiin joko mahdollisuutena tehdä elämästä itsen näköinen ja kokea ennen tuntematonta vapautta tai lamauttavana vieraantumisenä ja elämän supistumisena. Arvostuksista riippumatta persoonan yhtenäisyyden, koherenssin ja jatkuvuuden turvaaminen nähtiin entistä vaikeampana.⁷⁴

Robert Castelin käsite haavoittuvuus sopii keskiluokkaan, joka ei aineellisesti ole välttämättä vielä nälkärajoilla mutta kärsii tulevaisuuden hallitsemattomuudesta ja mahdollisuuksien supistumisesta. Yksilöllistymisen diagnosoitiin keskiluokkaistuneessa yhteiskunnassa; uusien säätyrajojen yhteiskunnassa yksilöllinen autonomia vaikuttaa edelleen vahvana ihanteena, joka ruoskii kipeimmin juuri mahdollisuutensa menettäneitä.

Etenkin uudet itsenäiset yksinyrittäjät media- ja kulttuurialoilla ovat sisäistäneet ihanteen itsemääräämisestä, jota rahanpuute ja epävarmuus kuitenkin ankarasti rajoittavat. Heillä ei ole kollektiivisia neuvotteluoikeuksia eikä työttömyysvakuutuksia suojanaan – kaikki on pelissä, kaikki voidaan menettää. Kaikesta syytetään melkeinpä narsistisen kaikkivoipuusilluusion vallassa itseä, ikään kuin mikään muu ei kohtaloon vaikuttaisi.

Pakkoyksilöllistettyjen työntekijöiden itsesyytökset ja arvottomuudentunne voivat päätyä työkyvyttömyydeksi: normi edellyttää heiltä autonomiaa ja elämänhallintaa tilanteessa, jossa näitä ei voi saavuttaa. Työstä pitäisi tulla itsensä toteuttamista tilanteessa, jossa työllä ei voi saavuttaa entisenlaista varmuutta.⁷⁵

Työttömiksi eivät joudu enää vain kouluttamattomat, vaan toiseksi suurin työttömiksi valmistuvien ryhmä ovat Saksassa yliopistotutkinnon suorittajat. Yksilöllisyys autonomiaksi käsitettynä jää hyvän perintöosan saaneiden etuoikeudeksi, yksilöllisyys riskeinä – negatiivisena yksilöllistymisenä käsitettynä toimintakyvyn supistumisen kumulatiiviseksi kierteeksi – kaatuu kaikille.⁷⁶

Vertailuun ajaa omiin kykyihin ja mielipiteisiin kohdistuvan epävarmuuden vähentäminen.⁷⁷ Stressaantuneet pyrkivät tavallisesti välttämään vertailuja ihmi-

⁷³ Grey 2015.

⁷⁴ Keupp 2010, 247–257.

⁷⁵ Vrt. Julkunen 2008, 128, ja Åkerblad 2014, 23, 154.

⁷⁶ Koppetsch 2010, 224–232; Castel 1996 ja 2011, 17–21, 36.

⁷⁷ Festinger 2007 (1954), 29–31, 43.

siin, jotka he kokevat itseään paremmaksi. Epäonnistuneet etsivät kohtalotovereita tunteakseen olonsa paremmaksi, ja negatiivisia tuloksia tuottaneet vertailut voidaan kääntää voitoiksi hakemalla motivaatiota toisen paremmuudesta. Parhaimmillaan toinen voidaan nähdä roolimallina, jopa idolina, jonka kuvitellut ominaisuudet lähentelevät ihanneminälle annettuja ominaisuuksia.⁷⁸

Saksan sosiaaliturva tähtäsi 1900-luvulla keskisäädyn statuksen säilyttämiseen myös vanhana, työttömänä tai sairaana. Sosiaaliturva suojasi ennen muita perheen elättäjiä ja keskiluokkaista elintaso, keskisäädyn statusturvaa vanhuudessa, työttömyydessä ja sairaudessa. Tähän kannusti varmasti myös 1930-luvun kokemus kurjistuvan keskiluokan tai nousuodotuksissaan pettyneiden päätymisestä natsipuolueen NSDAP:n riveihin.

Nyt pelkkää minimiturvaa, aktivoivaa sosiaaliturvaa ja liikkuvuutta tarjoava yhteiskunta tekee mahdolliseksi myös liikkeen alaspäin. Kun valtio ei enää turvaa statusta eikä täydennä työntekijöiden elintaso, nämä jäävät oman markkinamenestyksensä ja suhteidensa varaan.

”Verkoston” ohuet suhteet pettävät kuitenkin helposti tilanteessa, jossa yksilö lakkaa olemasta hyödyllinen verkostoitumisen kohde. Silloin jää vain lähtöperhe, vaikka paradoksaalisesti ihmiset on tahdottu vapauttaa autonomisiksi. Näkymättömien tukien ja perintöjen saanti ratkaisee, pysytäänkö keskiluokassa vielä jonkun aikaa. Riittääkö vanhempien hyvinä aikoina säästämä talo turvaamaan totutun tason jälkikasvulle ainakin joksikin aikaa.⁷⁹

Suomessa muutoksia luullaan teknologian määräämiksi eikä uskota, että valtasuhteet määräävät teknologian käyttötappaa. Talousviisaiden, työelämäasian tuntijoiden ja nykykäsitteisiin juuttuneiden kommentaattoreiden kuoro on tuominut ammattiyhdistysliikkeen puolustustaistelun vanhan maailman kouriste-luksi tai todellisuuspaoksi.

Postilaisten pitäisi ottaa lusikka kauniiseen käteen ja sopeutua muuttuneeseen kilpailutilanteeseen. Joustavuus tarkoittaa Postissa jo nyt sitä, että esimies voi päättää tilanteen mukaan työpäivän pituuden neljäksi tai kymmeneksi tunniksi. Lajittelu ei kuulu enää jakelijan tehtäviin, jolloin päivä on yksipuolista kipittämistä portaissa.

Yhteistyöntekijät saattavat jakaa neljä tuntia Helsingin Sanomia aamulla ja päivällä neljä tuntia muuta postia. Työpaikat voivat olla eri puolilla Helsinkiä, jolloin matkoihin tuhrautuu päivittäin tunteja. Tämä muistuttaa bussikuskien vuorojärjestelyjä silloin, kun kahden vuoron välissä tapahtuva odottelu omalla ajalla pirstoo koko päivän.⁸⁰

Englannin koululaitos on ruvennut vahvistamaan oppilaiden luonnetta, jotta nämä kestäisivät vaihtuvien työtilaisuuksien paineet ja osaisivat neuvotella työtä itselleen.⁸¹ Riskien hallinta, työtilaisuuksien huomaaminen, resurssien oikea-

⁷⁸ Lobel & Taylor 2007 (1989), 98–101, Kunda & Lockwood 2007 (1997), 161.

⁷⁹ Koppetsch 2010, 233–236.

⁸⁰ Kirrko & kaupunki 2.12.2015 'Inhimillisyyden kadonnut Postista' (Tero Vainikka).

⁸¹ Helsingin Sanomat 9.10.2015 'Kasvata luonnetta jotta pärjät elämässä' (Annamari Sipilä).

aikainen investointi, oppiminen, terveydenhoito ja turva sairauden sekä vanhuuden varalta jäävät yhä enemmän omalle vastuulle.

Uusliberaali käsitys yhteiskunnasta vapaiden markkinasubjektien vapaina sopimuksina unohti, että kaikilla ei ollut resursseja sopia tai olla sopimatta, liittyä tai olla liittymättä.⁸² Björn Wahlroos voi nähdä yhteiskunnat sijoittajien kilpailuttamina osakeyhtiöinä, jolloin tyytymätön osakas voi käyttää exit-oikeuttaan.⁸³

Vaikka yksilöitä kuinka opetettaisiin toimimaan markkinasopimusten tekijöinä, heidän on kuitenkin pysyttävä toimintakykyisinä osallistuakseen markkinoihin. Toimintakyvyn on ulotuttava markkinoiden sääntöjen säätelyyn, sillä markkinat hakeutuvat kaikille edulliseen tasapainoon vain oppikirjamalleissa. Historiassa ja nykyhetkessä niitä vääristävät valtaerot ja epätasaisesti jakautunut informaatio.

Ihmisten koossapysymisestä ja motivoitumisesta

Toimintakyvyn tarkastelu johtaa koherenssin kokemukseen tai sen puutteeseen. Toimiiko maailma ennustettavasti, saako identiteetti siinä vahvistustaan, onko oikealla paikallaan tekemässä oikeita asioita toisten ihmisten tunnustamana.⁸⁴ Raija Julkusen mukaan tunnustuksen ja arvostuksen puute liittyy yksilöityneen työelämän ahdistaviin tilanteisiin – epäreiluus ajaa vetäytymään yhteydestä.⁸⁵

Epäreilu vaihto perustuu viime kädessä ihmisen huoleen laumaeläimenä asemansa heikkenemisestä suhteessa toisiin lauman jäseniin.⁸⁶ Kehityopsykologisesti vastavuoroisuuspyrkimyksen intensiivisyys nousee varhaishoivasta, jossa ymmärretyksi tulo ja oikeanlainen vastaaminen lapsen tarpeisiin on elinehto.

Työelämässä vakinaistaminen on luottamuksen ja tunnustuksen huipennus. ”Ja sitten tietysti tosiaan että kun sai tämän työpaikan ja se vakinaistettiin, niin se oli kyllä niin iso juttu että. Se nosti vähän rintakehää ylemmäksi”, kertoo Leena Åkerbladin haastattelema epävarmuudessa työskennellyt.⁸⁷ Vastavuoroisuuden tunteet heräävät, rakkauteen halutaan vastata vastarakkauksella. Sitten kuitenkin mukaan sekoittuu nöyryytys henkilökohtaisesta riippuvuudesta – varsinkin jos kiittää pitäisi pätkästä.

Vastavuoroisuuden puutteen ääriesimerkkinä tuntuu ketjutettu työ, jonka epävakaus tai loppu tekee tyhjäksi kiittelyn tarpeellisesta työstä.⁸⁸ Eihän se tapahdu koherenssin kannalta oikein: maailma ei ole ymmärrettävä, jos työtä yhtäältä kiitetään mutta sitä pidetään niin joutavana, että sen teettäminen lopetetaan.

Työhön saatu tekemisen vapaus herättää halun olla luottamuksen arvoinen ja tehdä mieluummin enemmän kuin vähemmän. Sama vastavuoroisuusreaktio mahdollistaa Raija Julkusen, Leena Åkerbladin sekä Tuija Virkin mukaan ylistä-

⁸² Castel 2005, 54.

⁸³ Wahlroos 2012.

⁸⁴ Antonovsky 1979; Ottomeyer 2016, 42.

⁸⁵ Julkunen 2008, 278–286; Julkunen et al. 2009, 5, 86.

⁸⁶ Laajemmin esim. Kujala & Danielsbacka 2015.

⁸⁷ Åkerblad 2014, 127.

⁸⁸ Åkerblad 2014, 127–131; Kinnunen et al. 2011.

mällä alistamisen silloin, kun pätkiä ketjutetaan ja pätkäläisten annetaan osoittaa sitoutuneisuuttaan ja kiitollisuuttaan.⁸⁹

Jos ihminen ponnistelee ääri rajoillaan ja miellyttää kaikkia mutta jää vaille jatkoa tai vakinaistamista, hän kokee vastapuolen pettäneen sanattoman sopimuksen vastavuoroisuudesta (”semmoinen usko tulevaisuuteen, että kun teen ja olen aktiivinen, niin ehkä minut tavallaan sitten palkitaan”). Työntekijä on noudattanut sääntöjä, mutta niitä on menty muuttamaan, eikä hänelle ole kerrottu. Se tuntuu persoonan mitätöinniltä: lapsi kuroutuu luottavaisena hoitajaa kohden, mutta tämä ei vastaa – petetystä luottamuksesta häpeä, kokemus väärin tekemisestä tai mikä pahempaa, vääränlaisuudesta.

Sanna Rikalan mukaan uupumus syntyy riittämättömyydestä, kun työtä ei voi tehdä oman arvostelun mukaan laadukkaasti. Lyhyet ja projektisoidut työsuhteet rapauttavat aikaansaamisen kokemusta.⁹⁰ Työn hyvin tekemisen tunne ja mielekäs elämänkokonaisuus ovat koherenssin ehtoja silloinkin, kun ajatellaan vakinaisten työsuhteiden olevan eilispäivää. Ihminen tarvitsee tunnustusta omille kyvyilleen ja ainutkertaiselle asiantuntemukselleen, joka työhistoriassa kerrotaan.⁹¹ Silloin hän voi kokea olevansa kokonainen, kuuluvansa toisten yhteyteen ja maailman toimivan ymmärrettävästi.⁹²

Epävarmasti työllistyvää jäytää jatkuva identiteettiristiriita: paljonko omasta ammatti-identiteetistä ja todelliseksi koetusta minästä voi tinkiä työn hyväksi. Roikutaan ”jalka puoleksi ulkona” liian epävarmoissa tai vääränlaisiksi koetuissa töissä, mutta kun hämmöttää sen oikean työn vakinaistuminen, ”olo on kuin olisi rakastunut”.⁹³ Kielikuvat ulkona olost ja rakastumisesta osoittavat, kuinka työsuhte voi vastata tunnelatauksiltaan pienen lapsen kiintymyssuhdetta.

Koherenssin saavuttaminen on vaikeaa, jos tavoitteina pidetään yhtä aikaa empatiaa ja egoismia, rehellisyyttä ja kilpailijan petkuttamista, yhteistyötä ja yksilöllistä uranluomista, organisaatioon sitoutumista ja henkistä etäisyyttä työpaikasta joka voi mennä alta, askeesia ja kulutusta, säästäväisyyttä ja shoppailua, tunteiden hillintää ja infantilismia, imagon hallintaa ja autenttisuutta, sitoutumista suhteisiin ja vapautta suhteista, miehekkyyttä ja androgyyniutta.⁹⁴

Häpeä riittämättömyydestä verrattuna kuviteltuihin toisiin liittyy väkivaltaisen ulossulkemisen kulttuuriin. Kouluampujan tavallinen tarina alkaa siitä, että nörttiä pilkataan ja hän omaksuu kompensaatiokseen yli-ihmiserieologian. Se oikeuttaa päästämään päiviltä kiusaajat, kiusaamisen todistajat, sallijat ja hylkääjät.⁹⁵

Talouspolitiikan vaihtoehdottomuus kansainvälisessä finanssitaloudessa ilmeisesti saa torjumaan henkilökohtaisen arvottomuuden kokemuksia arvoperusteisella identiteettipolitiikalla työmarkkinapolitiikan sijasta. Arvopohjainen yhteys riittää vapauttamaan muuten murskaavan häpeän uhkaaman yksilön sellaiseen

⁸⁹ Virkki 2004, 64; Julkunen et al. 2009, 129; Åkerblad 2014, 131–134. – Mamia & Koivumäki (2006, 129) määräaikaisten vahvemmasta sitoutumisesta työpaikkaansa.

⁹⁰ Rikala 2013, 90. Ks. myös Suonsivu 2003.

⁹¹ Åkerblad 2014, 154–156.

⁹² Vrt. Antonovsky 1979.

⁹³ Åkerblad 2014, 87.

⁹⁴ Ottomeyer 2016, 43.

⁹⁵ Virtanen 2015.

kanssakäymiseen, jossa samanmieliset arvostavat häntä kyselemättä reittauksia ja CV:tä.

Työn jatkuva merkitys ja tulevaisuus

Työ elämänalueena menettää merkitystään vapaa-ajalle ja perheelle silloin, kun näkymät ovat varmat. Niin kävi 1980-luvulla ja 2000-luvun alun nousukauden aikana. Vastaavasti toivottomalta näyttävät haasteet saavat siirtämään panokset muille alueille, niin kuin 2008 alkaneessa lamassa. Heti kun haasteen voi voittaa, työ tulee tärkeäksi, niin kuin 1990-luvun laman aikana ja taas 2013.

Suomessa jälkimateriaalisina pidetyt vapaa-ajan ja perhe-elämän arvostukset ovat kasvaneet rinnan sen kanssa, että työ toistuvassa epävarmuudessa on keskeistä materiaalisena arvona. Vapaa-ajan arvostus on vuodesta 1984 kaksinker- taistunut molemmilla sukupuolilla. Ansiotyön merkitystä painottavat eniten ne, joilla on vain perusasteen tutkinto. Sitä vastoin oman työn merkityksestä ovat eniten vakuuttuneita hoito- ja opetusalan naiset, vähiten duunarimiehet.⁹⁶

Työttömille nuorille aikuisille (18–29-vuotiaille) kelpaisi jo 1 363 euron netto- palkka mieluummin kuin tuilla eläminen. Nettopalkkatoiveet ovat alentuneet sitä mukaa kun talouskriisi on jatkunut. Puolet Raha-automaattiyhdistyksen tutki- mukseen vastanneista ottaisi mitä työtä tahansa.

Työelämä nähdään tärkeänä mielikuvatasolla, eikä yhtä moni kuin ennen toivo sen olevan kivaa. Työttömyys pitenee ja usko työllistymiseen vähenee, mutta 85 prosenttia etsii aktiivisesti työtä.⁹⁷ Yhdysvalloissa osa nuorista on lakannut ha- kemasta työtä, koska tarjolla ei ole ehdoiltaan siedettäviä töitä elättävillä palkoil- la.⁹⁸

Suomessa työllistymistä on tahdottu edistää työntekijän ilmaisilla työnäytejak- soilla, jotka eivät sido oletettua työnantajaa mihinkään. Parhaassa tapauksessa se antaa tuntemattomille kyvyille mahdollisuuden esitellä osaamistaan, pahimmas- sa se tarjoaa ilmaistyövoimaa harjoittelijoiden tapaan.

On syntynyt harjoittelua ketjuttavaa työvoiman välityspalvelua; työnhakijalta edellytetään ”nöyryyttä” yhtenä työelämän vaatimana valmiutena⁹⁹. Esiintyjä ja taiteilijoita on pitkään pyydetty seminaareihin tarjoamalla palkaksi pelkkää nä- kyvyyttä, joka ehkä voi johtaa maksettuihinkin keikkoihin.¹⁰⁰

Tuottavuuden kasvu ei juuri ilahduta työn tekijöitä, jos työpalkat alenevat ja työ irtoaa työsuhteista keikkojen odotteluksi. Lopputuloksena työn liiasta halpuut- tamisesta, työvoiman vähennyksistä, odotustilassa itseään uusintavasta palkat- tomasta työvoimareservistä, työehtojen joustavoittamisesta ja työvoiman ostajan

⁹⁶ Sutela & Lehto 2014, 19, 230–231.

⁹⁷ *Helsingin Sanomat* 12.6.2016 'Työtöntä houkuttelisi jo 1363 euroa kuussa' (Ossi Mansikka). – Erityis- asiantuntija Timo Mulari haastateltuna.

⁹⁸ *New York Times* 6.8.2016 'We're in a Low-Growth World. How Did We Get Here?' (Neil Irwin).

⁹⁹ *Aamulehti* 14.7.2016 yleisönosastokirjoitus.

¹⁰⁰ *Helsingin Sanomat* 14.4.2016 'Toivottavasti palkasta ei tule epätyypillistä' (Päivi Anttikoski).

markkinoista on ollut nykyinen pitkä stagnaatio, jota eivät lietso kasvuksi edes pitkään jatkuneet nollakorot.

Anomalia ihmetyttää jopa valtavirran ekonomisteja, mutta historiasta löytyisi kosolti esimerkkejä siitä, etteivät julkisen talouden leikkaukset ja palkanalennukset kannusta investoimaan ja luomaan työpaikkoja. Pahimpia esimerkkejä kuristaloudesta tarjoavat deflaatiopolitiikkaa harjoittaneet Saksa ja Japani maailmansotien välisenä aikana.

Halpa korko riitti tasaamaan erilaisia keinottelukuplia aikansa. Talouden finansialisaatio merkitsi paitsi todellista tuotantoa harjoittavien sijoituskohteiden tuottokilpailua vipurahastojen ja johdannaisten kanssa myös johdetun rahan monikymmenkertautumista suhteessa reaalitalouteen.

Raha merkitsi vaurastumista tulevaisuudessa ehkä toteutuvilla arvonlisäyksillä, mutta sen avulla harjoitettiin osakearvo- ja kiinteistöarvokeynesiläisyyttä: amerikkalaiset uskalsivat vetää maailmantaloutta velaksi, kun eläkesäästöjen ja asunтовarallisuuden arvot näyttivät nousevan. Nykyisessä kriisissä ilma pihisi molemista ja paljasti länsimaiden palkansaajien kysyntävajeen varsinkin sen jälkeen, kun Kiinan ekstensiivinen kasvu alkoi taittua.¹⁰¹

Elinikäinen oppiminen työllistettävyyden parantamiseksi ja psyykinen joustavuus eivät korvaa työntekijöiden yhteistä neuvotteluvoimaa ja sosiaalivakuutuksellisia turvaverkkoja niin kauan kuin ihmiset yrittävät järjestellä elämänsä yhtä hetkeä pidemmälle. Teknisen tuottavuuden ajateltiin aikanaan vapauttavan ihmisiä raadannasta mielekkäämpiin toimiin, mutta ammattihävikistä puhuttaessa se näyttäytyy joukkomittaisena köyhdyttäjänä.

Fordistisen sopimuksen mukainen tehdas- ja toimistotyö jakoi tuottavuuden heidelmät kansantalouden kiertoon kulutuskysynnäksi. Uber-tyyppinen keikkailu tehostaa kansantalouden kokonaistuottavuutta käyttämällä autokantaa tehokkaammin, mutta se ei tuota entisenlaista talouskasvua.

Alusta- tai verkkotalous käyttää jo olemassa olevia resursseja investoimatta tai luomatta varsinaisia työpaikkoja. Kysyntälama työvoiman karsimisen ja palkkojen suhteellisen alenemisen takia pakottaa pohtimaan tuottavuusvoittojen jakamista työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Guy Standing kiinnittää huomiota siihen ristiriitaan, että ihmisten pitäisi omistautua kokonaan palkkatyölle, josta ei entiseen tapaan ole turvallisuuden perustaksi. Heidän pitäisi jättäytyä riippuvaisiksi ansioiden maksimoinnista ja markkinoista, vaikka riskit puoltaisivat panostusta sekä omavaraisuuteen että yhteisölliseen vaihtoon palkkatyön ohessa.¹⁰²

Jos kollektiivinen sopiminen, keskinäinen sosiaalivakuutus ja pelisääntöjen poliittinen säätäminen aikoinaan tekivät palkkatyöstä kunnollista, samat keinot voivat uudistettuina auttaa myös itsenäisiä työvoiman myyjiä. Joidenkin mielestä omalla riskillään yrittävistä työvoiman myyjistä koostuva yhteiskunta on verkostotaloudessa väistämätön. Näkemys ei huomioi poliittista valtaa yrittäjiltä osta-

¹⁰¹ McNally 2011; Blyth 2013; Streeck 2015.

¹⁰² Standing 2009, 7–10, 70, 101; Standing 2014.

valla puolella – omaa työtään yrittäjinä myyviä vastassa ovat poliittisesti verkotuneet suuret ketjut.

Vähintään kohtuullista olisi turvata yrittäjien eläke ja sairauskulut jakamalla osa talouskasvusta markkinoiden ulkopuolella ja sallimalla yksinyrittäjille kollektiivinen neuvotteluoikeus minimihinnoista. Palkkatyöläisten yhteiskuntaa se ei korvaisi, mutta lieventäisi kuitenkin stressiä ja parantaisi rahan kiertoa taloudessa.

Nykyisellään itsensä työllistäjät määritellään TE-toimistoissa yrittäjiksi, mikä johtaa työttömyyspäivärahojen menetykseen. Työosuuskunnalle tehtyä työtä on kuitenkin yritetty erottaa lääkäreiden laskutusosuuskunnista ja määritellä se palkkatyöksi. Virkamiesten tulkintavalta kasvaa harmaalla alueella suureksi.¹⁰³

Osuuskuntamallia voisi käyttää myös alustatalouden muuttamiseen työntekijöiden yhteistoiminnaksi. Osuuskuntaliikkeen puuhamiehen Trebor Scholtzin mielestä ei ole konsti eikä mikään siirtää digitaalisten välitysfirmojen algoritminen ratkaisu osuuskuntiin, jolloin riskiä kantavat työntekijät korjaisivat myös työnsä hyödyn.¹⁰⁴

Vakinaisen työn suuntaan alustataloutta kallistaa myös laadun vertailu netissä: vakinainen väki sitoutuu työn jälkeen paremmin kuin satunnaiskeikkojen tekijät. Newyorkilainen siivoussovellutus McClean siirtyi tämän takia pitämään vakinaista väkeä.¹⁰⁵

Talouden kiertokulun ylläpitäminen tekee ajankohtaiseksi perustulon, jonka päälle voi ansaita. Samoin se pakottaa eläketurvaa ja sosiaaliturvaa irti perinteisistä työsuhteista, mikä ei voi olla aiheuttamatta ristiriitoja ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistopuolueiden välille.

Perustulon taso asettunee alhaiseksi jo siksi, että sitä rahoittaisivat muutenkin jo kuormitetut palkansaajat. Veroparatiisien korkkaaminen tai Thomas Pikettyn ehdottama yksityisen varallisuuden verotus tarjoutuvat itsestään ratkaisuksi tarpeellisten mutta markkinakelvottomien töiden rahoitukseen, mutta niiden toteuttaminen edellyttäisi nykyistä laajempaa kansainvälistä yhteistyötä aikana, jolloin entisetkin yhteistyöjärjestelyt näyttävät romahtelevan.

Perustulo on jäävuoren huippu. Jäävuori koostuu talouskasvun seisahtumisesta, markkinoiden lamasta, tarpeellisten töiden tekemättä jäämisestä julkisten säästöjen takia, avaintyöntekijöiden ylityöllisyydestä ja puskurityövoiman alityöllisyydestä ja rahan kiertämättä jäämisestä taloudessa.¹⁰⁶

Vaihtoehtotalouden skenaarioissa julkiset investoinnit liitetään työn uusjakoon, koti- ja hoivatöiden arvostamiseen oikeina töinä, palvelusten vaihtoon ja paikal-

¹⁰³ *Helsingin Sanomat* 1.7.2016 'Itsensä työllistäjiä ei kannata ajaa ahtaalle' (Outi Alanko-Kahiluoto & Kaisa Hernberg), 'Työttömyysturva kuuluu myös osuuskuntatyöläisille' (Niko Peltokangas & Eliisa Alatalo).

¹⁰⁴ *Helsingin Sanomat* 14.8.2016 'Aktivisti on huolissaan työntekijöistä' (Jarno Hartikainen).

¹⁰⁵ *Suomen Kuvalehti* 33/2016 'Tilaus toimitettu' (Terhi Hautamäki).

¹⁰⁶ *Bloomberg Businessweek* 12.5.2016 'How to Pull the World Economy Out of Its Rut. Larry Summers warns of "secular stagnation," a term from the Great Depression' (Peter Coy), www.bloomberg.com/news/articles/2016-05-12/how-to-pull-the-world-economy-out-of-its-rut.

lisrahoihin niin, että kaikki pysyvät tarpeellisina ja talouden kierrossa.¹⁰⁷ Historia on avannut kysymyksen globaalin korkovertailun vaihtoehtoista taloudenpidossa.

Vaikka vakinainen täysipäiväinen palkkatyö säällisellä palkalla voi näyttäytyä historiallisena poikkeuksena,¹⁰⁸ se asetti kuitenkin normin sille, mitä tietyllä tuotavuuden tasolla voidaan ainakin saavuttaa – myös yhteiskuntien rauhoittamisessa. Työntekijöiden turvaa lisännyttä suhdannetta, jonka loivat länsimaiden työnjaollinen hegemonia maailmantaloudessa, toisen maailmansodan jälkeen vallinnut markkinamekanismin epäily sekä levottomuuksien pelko ja kansalliselle reformeille mahdollisuuden antanut pääomaliikkeiden säätely, on tietysti mahdoton sellaisenaan palauttaa.

Palkkatyö, sellaisena kuin se ideaalittyyppisesti ehti käväistä, ei aina ja kaikkialla liene ainoa vaihtoehto ylläpitää yksilöiden koherenssia ja toimeentuloa, mutta ilman markkinoiden ulkopuolista tuottavuusvoittojen jakoa silpputyön kutominen turvaverkoksi ja identiteetiksi tuskin luonnistuu. Jos kansalaiset joutuvat elämään vain kauppaamalla tavaroita ja palveluksia maailmanmarkkinoilla, hinta jää useimpien kohdalla vähäisemmäksi kuin turvallisuuteen tarvitaan.

Oman työpaikan menettämisen pelko ja siihen tarrautuminen kertovat siitä, että työmarkkinat vetävät enemmän alaspäin kuin ylöspäin.¹⁰⁹

Yhteiskuntien koossapysyminen ja ihmisten toimintakyky ei voi nojata vain markkinasopimusten malliin, sillä yhteiskuntia rauhoittava keskiluokka (määriteltynä työllä säällisesti toimeen tuleviksi) pysyy enemmistönä vain tulonsiirtojen, julkisten palveluiden ja julkisen sektorin töiden turvin.¹¹⁰ Jos ihmiset eivät pysty suunnittelemaan elämäänsä, perustamaan perhettä ja asumaankin, yhteiskunta polarisoituu, luottamus romahtaa, väkivalta ryöstäytyy ja elinaika lyhenee.

Jos yritteliäisyys ja uusjako monien kehitysmaiden tapaan kanavoituvat aseelliseen ryöstelyyn, rikkaimmatkin alkavat stressaantua ja voida huonommin kuin tasaisemman jaon yhteiskunnissa.¹¹¹

Poliittista protestia ei silti välttämättä ole odotettavissa. Nykyinen stagnaatiotalous keskittyy Wolfgang Streeckin mukaan ylläpitämään status quota etuoikeutetun vähemmistön hyväksi; sosiaalinen nousu, työväenluokan vaurastuminen ja keskiluokkaistuminen jäivät kapitalismin kultakauteen.

Saskia Sassen ja Harald Welter arvioivat, että uusfeodaalin ajan segmentoitunut yhteiskunta ja pirstoutunut tuotanto tuskin tuottavat poliittisia luokkia ja poliittisesti tiedostavaa subjektia siihen tapaan kuin teollinen moderni tuotti. Ulkoisten

¹⁰⁷ Joutsenvirta et al. 2016.

¹⁰⁸ *Tiede* 8/2016 'Myytinmurtaja työelämästä' (Johanna Junntila).

¹⁰⁹ Vrt. Pasi Pyöriän haastattelu (*Tiede* 8/2016 'Myytinmurtaja työelämästä') ja *Suomen Kuvalehti* 30/2016 'Työelämän kehittämisessä olisi käyttöä tosiasioille' (Tytti Tuppurainen).

¹¹⁰ Blyth 2013, 3–7.

¹¹¹ Kattava katsaus Wilkinsonin ja Pickettin tutkimusperinteeseen jyrkän epätasa-arvon terveysvaikutuksista ks. Kujala & Danielsbacka 2015. Ks. myös Schrecker & Bamba 2015, 107–111.

ja sisäisten vihollisten osoittaminen sitoo ahdistusta, joka muuten voisi jäytää järjestelmän oikeutusta.¹¹²

Tuottavuuden kasvun ja työn erkaantuminen yhdistettynä työn karsimiseen ja stagnaatioon lisätynä ongelmien epäpolitisoitumisella henkilökohtaisiksi paineiksi synnyttää niin suljetun tulevaisuuskuvan, että sitä on pakko epäillä jo kuvan aukottomuuden vuoksi. Jos parempi vaihtoehto olisi teoriassa koostettavissa koneellisesta tuottavuudesta, sen hyötyä levittävästä perusturvasta ja alustatalouden palvelukeikoista, vaihtoehtoisista sovellutuksista voi nousta politiikan aihe.

Kirjallisuus

AHTELA, Jukka (2015) *Kello raksuttaa mennyttä aikaa. Työaikasääntelyn nykytila ja kehittämistarpeet*. Sitran selvityksiä 87. Helsinki: Sitra.

ANDERSON, Bridget (2007) 'Battles in Time: the Relation between Global and Labour Mobilities'. *New Migration Dynamics*, www.orcasite.be/userfiles/file/Nice%2007%20Battles%20in%20Time%20Bridget%20Anderson.pdf.

ANTONOVSKY, A. (1979) *Health, stress and coping*. San Francisco: Jossey-Bass.

BIVENS, Josh & MISHEL, Lawrence (2015) *Understanding the Historic Divergence Between Productivity and a Typical Worker's Pay. Why It Matters and Why It's Real*. Economic Policy Institute, Briefing Paper 406, www.epi.org/publication/understanding-the-historic-divergence-between-productivity-and-a-typical-workers-pay-why-it-matters-and-why-its-real/.

BLYTH, Mark (2013) *Austerity: The History of a Dangerous Idea*. Oxford & New York: Oxford University Press.

BRYNJOLFSSON, Erik & McAFEE, Andrew (2014) *The Second Machine Age. Work, Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York & London: W. W. Norton & Co.

CASTEL, Robert (1996): *Les metamorphosés de la question sociale: une cronique du salariat*. Paris: Gallimard.

CASTEL, Robert (2005) *Die Stärkung des Sozialen. Leben im neuen Wohlfahrtstaat*. Hamburg: Hamburger Edition.

CASTEL, Robert (2011) *La montée des incertitudes. Travail, protections, statut de l'individu*. Paris: Éditions du Seuil.

CLARK, Tom & HEATH, Anthony (2014) *Hard Times: The Divisive Toll of the Economic Slump*. New Haven: Yale University Press.

¹¹² Sassen 2014; Streeck 2015; Weltzer 2016, 99–103.

COOPER, Marianne (2014) *Cut Adrift. Families in Insecure Times*. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press.

DORNES, Martin (2016) *Macht der Kapitalismus depressive? Über seelische Gesundheit und Krankheit in modernen Gesellschaften*. Frankfurt/M.: Fischer.

EISENBREY, Ross & MISHEL, Lawrence (2016) *Uber business model does not justify a new 'independent worker' category*. Economic Policy Institute, www.epi.org/publication/uber-business-model-does-not-justify-a-new-independent-worker-category/.

FESTINGER, Leon (2007/1954) 'A Theory of Social Comparison Processes'. Teoksessa *Social Comparison Theories*. Key Readings in Social Psychology. Toim. Diederik A. Stapel & Harp Blanton. Psychology Press, New York.

GOOS, M. & MANNING, A. (2007) 'Lousy and lovely jobs: The rising polarization of work in Britain'. *Review of Economics and Statistics* 89, 118–133.

GREY, Sarah (2015) 'Four Myths About the "Freelancer Class"'. *Jacobin Online*, www.jacobinmag.com/2015/05/freelance-independent-contractor-union-precariat/.

HAANPÄÄ, Pentti (2000/1956) *Noitaympyrä. Romaani pohjoisesta*. Helsinki: SKS.

HUWS, Ursula & JOYCE, Simon (2016) 'Size of Sweden's 'Gig Economy' revealed for the first time'. Foundation for European Progressive Studies & UNI Europa, www.uni-europa.org/wp-content/uploads/2016/03/crowd-working-survey-swedenpdf.pdf.

HÄGGMAN, Kai (2006): *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ristiaallokossa*. Helsinki: SKS.

ILMAKUNNAS, Johanna (painossa) 'Työn kulttuurihistoriaa varhaismodernin ajan Euroopassa'. Teoksessa *Historiako teorian tonta?* Toim. Matti J. Hannikainen & Tuomas Tepora. Helsinki: Gaudeamus.

JAKONEN, Mikko (2016) 'Yhteisö tuotantovoimana. Yhteisölliset työtilat ja prekaarin työvoiman liikkeit'. *Tiede & edistys* 41 (2): 133–158.

JOKINEN, Eeva & VENÄLÄINEN, Juhana (2016) 'Prekarisaatio elettävämmäksi'. *Sosiologia.fi/blog* 13.5.2016, www.sosiologia.fi/blog/2016/prekarisaatio-elettavammaksi/.

JOKINEN, Eeva, VENÄLÄINEN, Juhana & VÄHÄMÄKI, Jussi (2015) 'Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen'. Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*. Toim. Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen. Jyväskylä: Nykylä, 7–30.

JOUTSENVIRTA, Maria, HIRVILAMMI, Tuuli, ULVILA, Marko & WILÉN, Christopher (2016) *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.

JULKUNEN, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosesseista*. Tampere: Vastapaino.

- JULKUNEN, Raija, KASKISAARI, Marja, RIKALA, Sanna & VIRKKI, Tuija (2009) *Työelämän vanhat, vihaiset ja väsyneet. Valta ja haavoittuvuus työelämän luottamusrakenteissa*. Jyväskylän yliopisto, Työsuojelurahaston hanke 104127, www.tsr.fi/tsarchive/files/TietokantaTutkittu/2004/104127Loppuraportti.pdf.
- KALLEBERG, Arne L. (2011) *Good Jobs, Bad Jobs: The Rise of Polarized and Precarious Employment Systems in the United States, 1970s to 2000*. New York: Russell Sage Foundation.
- KASVIO, Antti (2015) 'Tulevaisuudessa työtä tehdään tarpeen ja ympäristön ehdoilla'. *Tieto & trendit* 4/2015, 66–67.
- KEUPP, Heiner (2010) 'Individualisierung. Riskante Chancen zwischen Selbstsorge und Zonen der Verwundbarkeit'. Teoksessa *Individualisierungen. Ein Vierteljahrhundert "jenseits von Stand und Klasse"?* Toim. Peter A Berger & Ronald Hitzler. Wiesbaden: VS Verlag, 245–261.
- KINNUNEN, Ulla, MAUNO, Saija & MÄKIKANGAS, Anne (2011) 'Ovatko määrääkaiset työn tekijät huono-osaisia?' Teoksessa *Työstä, jouta ja jaksaa. Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus*. Toim. Petteri Pietikäinen. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 107–120.
- KOPPETSCH, Cornelia (2010) 'Jenseits der individualisierten Mittelstandsgesellschaft? Zur Ambivalenz subjektiver Lebensführung in unsicheren Zeiten'. Teoksessa *Individualisierungen. Ein Vierteljahrhundert "jenseits von Stand und Klasse"?* Toim. Peter A Berger & Ronald Hitzler. Wiesbaden: VS Verlag, 224–243.
- KOSKIAHO, Briitta (2016) 'Erojen yhteiskunta nykysosiaalipolitiikan ongelmana'. *Tieteessä tapahtuu* 1/2016, 9–18.
- KUJALA, Antti & DANIELSBACKA, Mirkka (2015) *Hyvinvointivaltion loppu? Vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus*. Helsinki: Tammi.
- KUNDA, Ziva & LOCKWOOD, Penelope (2007/1997) 'Superstars and Me: Predicting the Impact of Role Models on the Self'. Teoksessa *Social Comparison Theories. Key Readings in Social Psychology*. Toim. Diederik A. Stapel & Harp Blanton. Psychology Press, New York.
- LEHTO, Anna-Maija & SUTELA, Hanna (2008) *Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- LOBEL, Marci & TAYLOR, Shelley E. (2007/1989) 'Social Comparison Activity Under Threat: Downward Evaluation and Upward Contacts'. Teoksessa *Social Comparison Theories. Key Readings in Social Psychology*. Toim. Diederik A. Stapel & Harp Blanton. Psychology Press, New York.
- MAMIA, Tero & KOIVUMÄKI, Jaakko (2006) 'Luottamus, sitoutuminen ja työelämän joustot'. Teoksessa *Kenen ehdoilla työ joustaa? Johtajien ja henkilöstön näkökulmia*. Toim. Tero Mamia & Harri Melin. Työpoliittinen tutkimus 314. Helsinki: Työministeriö, 99–178.
- MARSHALL, T. H. (1973) *Class, Citizenship, and Social Development*. Westport: Greenwood Press.

McNALLY, David (2011) *The Economics and Politics of Crisis and Resistance*. Oakland, CA: PM Press.

MENSEN, Ulrike (2016) 'Grenzenloses Wachstum – grenzenloses Ich?' Teoksessa *Neoliberale Identitäten. Der Einfluss der Ökonomisierung auf die Psyche*. Toim. Almuth Bruder-Bezzel, Klaus-Jürgen Bruder & Karsten Münch. Giessen: Psychosozial-Verlag, 49–63.

NACHTWEY, Oliver (2016) *Die Abstiegs-gesellschaft. Über das Aufbegehren in der regressiven Moderne*. Berlin: Suhrkamp.

OBSTBAUM, Meri & VANHALA, Juuso (2016) 'Paikallinen sopiminen'. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 112 (2), 129–153.

OTTOMEYER, Klaus (2016) 'Die Bildung von Identität zwischen Liberalismus und Dschihadismus'. Teoksessa *Neoliberale Identitäten. Der Einfluss der Ökonomisierung auf die Psyche*. Toim. Almuth Bruder-Bezzel, Klaus-Jürgen Bruder & Karsten Münch. Giessen: Psychosozial-Verlag, 29–47.

POST, Charlie (2015) 'We're All Precarious Now'. *Jacobin Online*, www.jacobinmag.com/2015/04/precarious-labor-strategies-union-precariat-standing/.

PYÖRIÄ, Pasi & OJALA, Satu (2016) 'Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta?' *Sociologia* 1/2016, 45–63.

PÄRNÄNEN, Anna (2015) 'Itsensätyöllistäjien tulotaso on alhainen'. *Tieto & trendit. Talous- ja hyvinvointikatsaus* 4/2015, 58–61.

PÄRNÄNEN, Anna (2016) 'Työnteon tavat pirstaloituvat'. *Tieto & trendit. Talous- ja hyvinvointikatsaus* 2/2016, 82–83.

QUINLAN, M. & BOHLE, P. (2009) 'Overstretched and unreciprocated commitment: Reviewing research on the occupational health and safety effects of downsizing and job insecurity'. *International Journal of Health Services* 39, 1–44.

RIKALA, Sanna (2013) *Työssä uupuvat naiset ja masennus*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1334.

ROKKANEN, Miikka & UUSITALO, Roope (2013) 'Changes in job stability. Evidence from lifetime job histories'. *Finnish Economic Papers* 26 (2), 36–55.

ROUVINEN, Petri (2016) 'Neljäs teollinen vallankumous tulee – Onko Suomi valmis?' EK, blogi 24.2.2016, ek.fi/blogi/2016/02/24/petri-rouvinen-neljas-teollinen-vallankumous-tulee-onko-suomi-valmis/.

ROUVINEN, Petri & KENNEDY, Martin (2015) 'Tervetuloa uusi työ'. *Talouselämä* 33/2015, 35–36.

SALONIEMI, Antti & VIRTANEN, Pekka (2008) 'Joustavan huomisen varjossa? Työn epävarmuuden ulottuvuudet ja tulevaisuusodotukset'. Teoksessa *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehityksen*. Toim. Tuula Heiska-

nen, Minna Leinonen, Anu Järvensivu & Simo Aho. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 78–108.

SASSEN, Saskia (2014) *Expulsions. Brutality and Complexity in the Global Economy*. Cambridge MA & London: The Belknap Press of Harvard University Press.

SCHRECKER, Ted & BAMBRA, Clare (2015) *How Politics Make Us Sick. Neoliberal Epidemics*. Houndsmill, Basingstoke & New York: PalgraveMacmillan.

SMITH, Hendrik (2013) *Who Stole the American Dream?* New York: Random House.

SOININEN, Tiina (2015) *Changing Expectations and Realities of Employment Stability. Longitudinal Analysis of Tenures in Finland*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 102. Joensuu: University of Eastern Finland.

SOLHEIM, Erling & LEIULFSRUD, Håkon (2015) 'A european analysis of subsistence precarization and precarious risk'. Teoksessa *The New Social Division. Making and Unmaking Precariousness*. Toim. Donatella della Porta, Sakari Hänninen, Martti Siisiäinen & Tiina Silvasti. London: Palgrave, 63-82.

STANDING, Guy (2009) *Work after Globalization: Building Occupational Citizenship*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

STANDING, Guy (2014) *The Precariat: The New Dangerous Class*. London, New Delhi, New York, and Sydney: Bloomsbury.

STREECK, Wolfgang (2015) *Ostettua aikaa. Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi*. Suom. Mari Kukkonen. Tampere: Vastapaino.

SUONSIVU, Kaija (2003) *Kun mikään ei riitä. Hoitotyöntekijöiden masennuksen kokemukset ja niiden yhteydet työyhteisötekijöihin*. Acta Universitatis Tamperensis 926. Tampere: Tampere University Press.

SUORANTA, Anu (2009) *Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltäneissä työmarkkinakäytännöissä*. Tampere: Vastapaino.

SUTELA, Hanna (2013) *Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008*. Tilastokeskuksen tutkimuksia 259. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1287.

SUTELA, Hanna & LEHTO, Anna-Maija (2014) *Työlojen muutokset 1977–2013*. Helsinki: Tilastokeskus.

TANSKANEN, Antti (2008) *Vuokratyö työelämän ääri-ilmionä. Tutkimus vuokratyöstä ja tämän päivän työelämästä*. Palkansaajien tutkimuslaitos, raportteja 14. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.

TANSKANEN, Antti (2012) *Huono-osaisia työntekijöitä? Tutkimus vuokratyöntekijöiden työelämän laadusta*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:7. Helsinki: Helsingin yliopisto.

VIREN, Eetu (2016) 'Euron ristiriidat ja Saksan talousmalli'. *Tiede & edistys* 41 (2), 101–132.

VIRKKI, Tuija (2004) *Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa*. Jyväskylä: Ateena.

VIRTANEN, Perttu (2015) *Viimeinen sana*. Noxbooks.

WAHLROOS, Björn (2012) *Markkinat ja demokratia. Loppu enemmistön tyrannialle*. Helsinki: Otava.

WELTZER, Harald (2016) *Die smarte Diktatur. Der Angriff auf unsere Freiheit*. Frankfurt/M.: Fischer.

ÅKERBLAD, Leena (2014) *Epävarmuuden tuolla puolen. Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 73. Joensuu: Itä-Suomen Yliopisto.

Lisäksi artikkeleita seuraavista lehdistä ja nettisivustoista:

Aamulehti

Bloomberg Businessweek

The Economist

The Guardian

Helsingin Sanomat

Helsingin Uutiset

Kirkko & kaupunki

New York Times

Palta.fi

Soininvaara.fi

Suomen Kuvalehti

Tiede

Yle.fi

Kirjoittaja

JUHA SILTALA on Suomen historian professori Helsingin yliopistossa. Hän on tutkinut yhteiskuntien koossapysymistä sekä yhteisön ja yksilöitymisen suhteita kirjoissaan Lapuan liikkeestä (Lapuan liike kyyditykset 1930, 1985), vanhoista herätysliikkeistä (Suomalainen ahdistus, 1992), kansallisesta herätyksestä ja reformiliikkeistä (Valkoisen äidin pojat, 1999) sekä vuoden 1918 sisällissodan psykohistoriasta (Sisällissodan psykohistoria, 2009).

Siltala on käsitellyt myös miehisyyden ja kunnian suhdetta työelämässä (Miehen kunnia, 1994), työelämän kehitystä hyvinvointivaltioista kansainväliseen talouteen (Työelämän huonontumisen lyhyt historia, 2004/2007) ja nuorison selviytymiskeinoja alenevien odotusten työmarkkinoilla (Nuoriso: Mainettaan parempi, 2013). Työn alla on teos Länsimaisen keskiluokan nousu, taantuminen ja pelot.

Impulsseja-sarjassa ilmestynyt 2015–2016

PENNY, Kaisa: 'Tulonsiirroista tuotonjakoon, uudelleenjaosta ensijakoon'. Syyskuu 2016. (24 s.)

KUISMA, Markku: 'Mikä on totuus valtion yhtiöistä?' Toukokuu 2016. (11 s.)

BUSSEMER, Thymian, KRELL, Christian & MEYER, Henning: 'Sosialidemokraattiset arvot digitaalisessa yhteiskunnassa – Neljännen teollisen vallankumouksen haasteita'. Huhtikuu 2016. (20 s.)

LIIKANEN, Erkki, SORSA, Pertti & IIVARI, Ulpu: 'Kalevi Sorsa ja Suomen Pankki'. Maaliskuu 2016. (20 s.)

JOKINEN, Saana-Maria: 'Syyrialaispakolaiset taistelevat toimeentulosta Turkissa'. Helmikuu 2016. (12 s.)

'Sosialidemokratia vapausaatteena – Kirjoituskilpailun parhaat'. Helmikuu 2016. (32 s.)

KAIVO-OJA, Jari: 'Suomen innovaatiojärjestelmän kehitys ja tulevaisuus: Miten selvitään finanssikriisistä ja leikkauksista?' Joulukuu 2015. (32 s.)

HARJUNIEMI, Timo: 'Ordoliberalismi, euro ja eurokriisi – saksalainen talousperinne yhteisvaluutan ytimessä'. Marraskuu 2015. (15 s.)

KAJALA, Jussi: 'Innovatiiviset julkiset hankinnat: Miten kurotaan umpeen puolet Suomen kestävyysvajeesta?' Syyskuu 2015. (22 s.)

SINISALO, Samuli: 'Sosiaalidemokratia ja yrittäjäys'. Kesäkuu 2015. (21 s.)

KALELA, Jorma: 'Perustulo ja omaa elämistä koskeva itsemäärääminen'. Kesäkuu 2015. (20 s.)

BENGTSSON, Jesper: 'Anders Borg ja Ruotsin porvariallianssin politiikan työllisyysvaikutukset'. Huhtikuu 2015. (10 s.)

KUUSELA, Hanna & YLÖNEN, Matti: 'Ulkoistajan ja yhtiöittäjän käsikirja'. Helmikuu 2015. (30 s.)

Kalevi Sorsa -säätio on sosiaalidemokraattinen ajatushautomo, joka ylläpitää yhteiskunnallista, tasa-arvoa ja demokratiaa edistävää keskustelua.

www.sorsafoundation.fi